

UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI
PRÁVNICKÁ FAKULTA

CHARLES LOUIS DE MONTESQUIEU - NÁZORY NA ŠTÁT A PRÁVO

Diplomová práca

29b61d40-a8eb-4cbd-a4fa-0b33d46c81c8

Študijný program: Právo

Študijný odbor : 6853 Právo

Pracovisko : Katedra teórie štátu a práva

Vedúci diplomovej práce : JUDr. PhDr. Róbert Jáger, PhD.

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že som predloženú diplomovú prácu vypracoval samostatne . Pri jej vytvorení som použil literatúru a pramene, ktoré uvádzam v zozname bibliografických údajov.

Banská Bystrica 2016

.....
Bc. Samuel Sarvaš

ABSTRAKT

SARVAŠ, Samuel : Charles Louis de Montesquieu - názory na štát a právo. (Diplomová práca) Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici. Právnická fakulta. Katedra teórie štátu a práva. Vedúci diplomovej práce: JUDr. PhDr. Róbert Jáger, PhD. Stupeň odbornej kvalifikácie : Magister (v skratke „ Mgr.“). Banská Bystrica, 2016. Rozsah práce : s. 53

Práca sa venuje problematike týkajúcej sa názorov na štát a právo u jedného z najvýznamnejších filozofov v dobe osvietenstva Ch. Montesquieuho. V úvode je kladená pozornosť na základné informácie o živote Montesquieuho, jeho štúdiu a postupnom prenikaní do filozofie a práva. V ďalších častiach práce je obsiahnutý rozbor diel *Perzské listy*, *O veľkosti a úpadku Rimanov* a hlavne Montesquieuho celoživotné dielo *O duchu zákonov*. V práci sú zahrnuté pojmy ako sú sloboda, ktorá je rozdelená na slobodu v anglickom štátnom zriadení, slobodu vo vzťahu k občanovi a súdnictvo so zameraním na súdny systém vo Francúzsku, a v neposlednom rade zákony, ich aplikácia a tvorba. V práci je analyzovaná koncepcia delenia moci v štáte na výkonnú, zákonodarnú a súdnu s ohľadom na jednotlivé formy vlády, ktorými sú republika, monarchia a despocia. Posledná podkapitola obsahuje vplyv teórie del'by moci na formovaní novovzniknutých štátov.

Kľúčové slová:

Charles Montesquieu. Sloboda. Forma vlády. Štátna moc. Zákony. Rímska ríša

ABSTRACT

SARVAŠ, Samuel : Charles Louis de Montesquieu - The Position regarding the state and the law. (Master's Thesis) The University of Matej Bel, Banská Bystrica, Faculty of Law. Institute of the State and Law theory. Under the Thesis supervisor : JUDr. PhDr. Róbert Jäger, PhD. Professional qualification level: Masters Degree (abbreviated „ Mgr.“). Banská Bystrica, 2016. Thesis page: 53 p.

This Master Thesis examines the relation between the thoughts and ideas regarding the law and the state, of one of the most famous philosopher of the age of enlightenment, Charles Louis de Montesquieu. In the preamble, the general informations regarding Charles Montesquieu, his life, his studies and the gradual reflection on the philosophy and the law are meticulously examined. Next fraction of this thesis provides the analysis of Montesquieu's works: *Persian letters*, *Grandeur and Declension of the Roman Empire* and the most important Montesquieu's Magnum opus, *the Spirit of the Law* . The Thesis incorporates and explains definitions such as freedom, being differentiated to a freedom in a english state formation, freedom in a relationship to a state citizen, judiciary focalizing attention to a law system in France and the creation and application of laws. The thesis analyze the key concepts of the Power of the state differentiations such as executive, legislative and judiciary regarding to government structures such as the republic, monarchy and despotism. The last chapter encapsulates the influence of power differentiation theory on the building of the new state formations.

Key Words:

Charles Montesquieu. Freedom. Government Forms. Power of the State. Laws. Roman Empire.

PREDHOVOR

Ch. Louis de Montesquieu bol jedným z najznámejších francúzskych osvietenecých mysliteľov, filozofov a právnikov. Bol všestranná osobnosť s odborným vzdelaním. Nie je preto divu, že je jedným zo spolutvorcov idey del'by moci, ktorú rozpracoval v nadväznosti na Lockovo učenie. Podľa jeho idey Montesquieu del'í moc v štáte na zákonodarnú, výkonnú a súdnu. Jeho myšlienky boli základom pre nasledujúce generácie, čo sa odzrkadlilo hlavne v štátnych zariadeniach štátov, ktoré vznikali po jeho smrti. Práca nie je životopisom. Analýzou materiálov a poznatkov, ktoré získal po cestách po Európe Montesquieu poukazuje na štátne zariadenia a formy vlády v období osvietenstva. Komparáciou štátnych zariadení a jednotlivých foriem vlády vzniká ucelená myšlienka ideálneho štátneho zariadenia podľa vzoru Anglického parlamentarizmu.

Na vzore Anglicka vysvetľuje uplatnenie jednotlivých zložiek moci v štáte. Je nevyhnutné oddeliť hlavne zákonodarnú moc od výkonnej. Zákonodarnú moc by mal vykonávať zastupiteľský orgán, ktorý sa prostredníctvom volieb pravidelne obmieňa. Výkonnú moc vykonáva hlava štátu, prezident alebo panovník. Súdnu moc v štáte zabezpečujú nezávislé súdne orgány. Medzi týmito zložkami moci musí existovať systém brzd a protiváh, ktorý má za úlohu udržať v štáte zásadu rovnováhy štátnej moci.

Prínos práce spočíva hlavne v komplexnom rozbere diel Montesquieuho, ktoré umožnia bližšie pochopiť jeho teóriu o del'be moci a o jeho predstave fungovania štátu a práva. Zameraná je hlavne na inštitúty slobody, súdnictva, trestania a zákonodarstva.

Autor

OBSAH

ÚVOD	7
1 ZDROJE INŠPIRÁCIE	9
1.1 Právne a teoretické východiská.....	11
1.2 Sociologické východiská	14
2 PRVOTNÉ DIELA A ICH ANALÝZA.....	16
2.1 Perzské listy.....	16
2.1.1 Troglodyti a cnosť	16
2.1.2 Právny aspekt Perzských listov.....	17
2.1.3 Forma vlády k povahe trestov	18
2.1.4 Verejné právo a jeho postavenie v štáte	19
2.1.5 Názory na Ľudovíta XIV.	20
2.2 O veľkosti a úpadku Rimanov	20
2.2.1 Zmluvné právo	21
2.2.2 Príčiny pádu Ríma	22
2.2.3 Náboženská politika Rimanov	24
3 O DUCHU ZÁKONOV	25
3.1 Zákon, základ každého národa	26
3.2 Princípy jednotlivých vlád	28
3.3 Trestné zákony a súdenie v jednotlivých typoch vlád	33
3.4 O zákonoch, ktoré vytvárajú slobodu	37
3.4.1 O slobode v anglickom štátnom zriadení	37
3.4.2 Sloboda vo vzťahu k občanovi	40
3.5 Druhy zákonov a ich použitie	42
3.6 Tvorba zákonov	44
3.7 Inštitucionálny systém vo Francúzsku	44
3.8 Súdny systém vo Francúzsku	45
3.9 Vplyv teórie del'by moci	47
ZÁVER	49
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	51

ÚVOD

Koncom 17. a začiatkom 18. storočia sa francúzsky absolutizmus stával prekážkou ďalšieho rozvoja krajiny. Absolútna moc panovníka vzrastala opierajúc sa o buržoáziu. Tá si uvedomovala svoje postavenie, začala tlačiť na monarchu, aby im priznal viac práv. To sa však nepáčilo šľachtickému stavu, ktorý nechcel prísť o svoje privilégia na úkor buržoázie. No aj v týchto politických bojoch sa našli moderní politickí myslitelia ako Montesquieu. Vo svojich dielach sa neobmedzuje len na popis spoločnosti, ale odcudzuje veci, ktoré sú podľa neho zlé vždy a všade, bez ohľadu na štátne zriadenie. Montesquieu je považovaný za zakladateľa sociológie. Pri skúmaní zákonov sa zaoberal celým súborom faktorov, ktoré ovplyvňovali ich tvorbu. Okrem povahy a princípu vlády si vždy všímal prírodné podmienky určitej krajiny, náboženstvo obyvateľstva, zvyky, dokonca aj obchod, čím sa priblížil k sociologickej metóde skúmania spoločnosti. Preto by mal zákonodarca aj z týchto všetkých faktorov pri tvorbe zákonov vychádzať.

Nás najmä zaujal Montesquieu z hľadiska právneho, a to hlavne jeho koncepcie formy vlády a rozdelenie moci medzi tri zložky zákonodarnú, výkonnú a súdnu. Cieľom našej práce je podrobne analyzovať štát, delbu moci, formy vlády s odkazom na Montesquieuho myšlienky. Dôraz je kladený hlavne na jeho názory na štát a právo, a z tohto dôvodu sa budeme sociologickým podmienkam venovať v práci minimálne. Za účelom splnenia týchto cieľov rozoberieme Montesquieuho tri najvýznamnejšie diela. V chronologickom poradí analyzujeme *Perzské listy*, *O veľkosti a úpadku Rimanov* a na záver dielo *O duchu zákonov*, ktoré je pre jeho rozsiahly obsah hlavnou časťou našej práce.

Pri vypracovaní práce sme v prípravnej fáze študovali odbornú literatúru, pomocou ktorej sme si dokázali vytvoriť obraz o osobe Montesquieho. Neskôr sme komparatívnou metódou z dostupnej literatúry vybrali podstatné informácie pre naplnenie témy diplomovej práce. V poslednom kroku sme pomocou syntézy pospájali jednotlivé časti do zrozumiteľného celku.

Diplomová práca je rozdelená do troch hlavných kapitol a viacerých podkapitol. V prvej kapitole sa venujeme zdrojom inšpirácie, z ktorých vychádzal Montesquieu pri tvorbe svojich diel. Spomenuté sú aj jeho cesty po Európe, bez ktorých by si nemohol vytvoriť ucelený obraz o štátnych zriadeniach jednotlivých krajín. V závere kapitoly sa venujeme jeho tvorbe a tak plynule prechádzame to druhej kapitoly, v ktorej sme analyzovali Montesquieuho diela *Perzské listy* a *O veľkosti a úpadku Rimanov*. V diele

Perzské listy sme upriamili pozornosť na opis Francúzka počas vlády absolutistického panovníka Ľudovíta XIV. Na pomery v štáte, súdnictvo a úlohu náboženstva. Obsah diela *O veľkosti a úpadku Rimanov* tvorí zmluvné právo a príčiny úpadku Rímskej ríše.

V poslednej a najrozsiahlejšej kapitole sme sa venovali dielu *O duchu zákonov*. Keďže išlo o celoživotné dielo Montesquieuho bolo najrozsiahlejšie a obsahovalo najviac právnych inštitútov. Spomenieme hlavne zákonodarstvo, súdnictvo a inštitúty z trestného práva. Rozoberáme taktiež pojem sloboda a jej vnímanie v jednotlivých formách vlády. Obsahom záverečnej kapitoly je nezanedbateľný vplyv myšlienok Montesquieuho, ktoré mali veľký vplyv pri formovaní a vzniku nových štátov.

1 ZDROJE INŠPIRÁCIE

Francúzsky veľikán osvietenec, filozof a mysliteľ z Bordeaux Charles-Luis Montesquieu sa narodil 18. januára 1689 v kaštieli La Brède. Po skorej smrti matky, otcovi nestávalo nič iné ako rozmiestniť svojich šesť detí po kláštoroch. Mladý Montesquieu to nevedel otcovi odpustiť, nebol mu dokonca ani na pohrebe. Ako jedenásťročný nastúpil na oratoriánske kolégium v Juilly. Štúdium a výchova na tomto kolégiu mala veľký vplyv na tvorbu a formovanie jeho myšlienok. Študenti mali k dispozícii osobitného profesora pre francúzske dejiny, ktoré sa dokonca vyučovali v materinskom jazyku a nie po latinsky.

Žiaci mali dovolené vlastniť súkromné knižnice. Pri štúdiu sa mimoriadna pozornosť venovala obrancovi rímskej republiky - Cicerónovi. Montesquieu mal tú česť a možnosť študovať myšlienky a učenie najlepšieho filozofa rádu N. Malebrancha, ktorý vychádzal z presvedčenia o zmieriteľnosti viery a rozumu. Za najvyššiu autoritu pokladal rozum. Svojho mladého obdivovateľa zaujal zásadou spravodlivosti, ktorá je vlastná každému jednotlivcovi a nemožno ju potlačiť v nijakej spoločnosti. Montesquieu na sklonku života napísal: „*Dnes si ceníme iba fyzikálne vedy, len nimi sa zapodieваме. Verejné dobro či zlo je nám skôr vecou názoru ako predmetom poznania.*“¹ Možno teda povedať, že dielo Malebrancheho *Hľadanie pravdy* sa stalo základom pre neskoršie názory na štát a právo mladého Montesquieuho. Na tomto kolégiu ďalej študoval anatómiu, botaniku, fyziku a zemepis. Štúdiom vedných disciplín dospel k názoru, že väčšina národov vďačí za svoju existenciu práve vede.

Domnieval sa, že rozdiel medzi vznešenými národmi a národmi barbarskými spočíva v tom, že veľké národy sa usilovne venujú vedám a umeniu, zatiaľ čo divošské národy oboje opomínajú. Najlepšie je to možné vysvetliť na zničení mexickej ríše Cortésom. Mexičania nemali strelné zbrane, používali však luky a šípy. Nemali železo, poznali však kresacie kamene ostré ako britva. Vo vojnovom umení vynikali ako nik pred nimi, ich vojnové rady boli silno zovreté. Ak bol zabitý jeden vojak ihneď ho nahradil iný. Ich aristokratické štátne zriadenie bolo veľkorysé a šľachetné ako šľachta v Európe. Okrem toho ich rozľahlé územie Mexičanom umožňovalo zničiť nepriateľa množstvom rôznych spôsobov. Peruánci sa tešili rovnakým výhodám, dokonca všade, kde sa bránili a bojovali boli úspešní. Prečo potom boli tieto národy tak ľahko zničené? Je to tým, že všetko čo bolo

¹ VANTUCH, A. Ch.-L. *Montesquieu - zápas o dielo*. Bratislava : NAKLADATELSTVO PRAVDA, 1977, s. 48

pre nich nové, ako napríklad kôň, strelná zbraň a fúzatý muž, považovali za akúsi neviditeľnú silu, ktorej nemohli odolávať. Táto mylná predstava dokázala v okamihu ochromiť a zničiť dve veľké národy v Amerike.

V Európe poskytol vynález strelného prachu malú výhodu národu, ktorý ho vynášiel. Mali ju však len dovtedy, kým iný národ neprišiel s lepším, inovatívnejším vynálezom. Neexistuje žiaden dômyselný vynález, ktorý by nebolo možné obísť iným, lepším vynálezom. Veda je preto veľmi užitočná v tom, že je liekom proti zhubným predsudkom. Národ, ktorý sa jej úplne poddá ju bude pestovať aj do budúcnosti do takej miery, aby neupadol to hrubosti a nevedomosti, ktorá by ho mohla zahubiť.²

Keď v roku 1705 Montesquieu nastúpil na štúdium práv na univerzite v Bordeaux prišiel už s určitou filozofickou predstavou o pravde a sformovaným svetonázorom. Je však na škodu, že právnická fakulta na univerzite bola skôr akousi karikatúrou. Pri kontrole sa zistili rôzne nedostatky ako napríklad, že dekan Tenessie je 98-ročný, ďalej že je ako profesor zapísaný jeho syn, ktorý na fakulte vôbec nie je alebo dokonca, že iný 80-ročný profesor je slepý a jeho prednášky diktuje obyčajný študent. Aj z týchto dôvodov je prirodzené že mladý Montesquieu bol odkázaný na knihy a samoštúdium. Rovnako ako pri štúdiu na kolégiu v Juilly aj tu na univerzite bol Montesquieu ovplyvňovaný tvorbou a dielami rôznych autorov. Spomenuli by sme hlavne Domatove dielo *Občianske zákony v prirodzenom poradi*, ktoré bolo najpoužívanejšou učebnicou pre právnikov do konca 18. storočia.

Po dôkladnej analýze a oboznámení sa s týmto dielom u právnickej verejnosti vzbudila veľký úžas definícia zákona. Montesquieu definuje zákon ako: „*Zákony v najširšom význame slova sú nevyhnutné vzťahy vyplývajúce z povahy vecí.*“³ Táto definícia, ktorou sa začína celoživotné dielo *Duch zákonov* prezrádza predovšetkým obavy, obavy z prenechania tvorby zákonov svojvôli jednotlivca, z ktorého by sa mohol vyklúť tyran. Preto je nesporné, že treba do tvorby zákonov zahrnúť celú spoločnosť. Ďalším výrazom z Domatovho diela, s ktorým sa Montesquieu stotožnil a hlboko naň ho zapôsobil bol, že zákon môže byť niekedy nejasný alebo sa na daný prípad nedá aplikovať; vtedy treba hľadať tzv. ducha zákona (*l'esprit de la loi*).⁴ Podľa nášho názoru má štúdium práva na univerzite a kontakt s dielami Domata najväčší vplyv a odraz na tvorbe Ch.-L. Montesquieuho.

² BYRON G.G. *Tahy* 2010. Praha : Pavel Mervart, 2011, s. 110

³ MONTESQUIEU, CH. *Duch zákonov*. Bratislava : TATRAN, 1989, s. 113

⁴ VANTUCH, A. *Ch.-L. Montesquieu - zápas o dielo*. Bratislava : NAKLADATELSTVO PRAVDA, 1977, s. 53

Po skončení štúdia v Bordeaux ho právnická prax vôbec nepriťahovala, dokonca ani dráha politika. Keď koncom roku 1713 zomiera jeho otec, Montesquieu sa vracia z Paríža domov. Návrat nebol preňho jednoduchý. Právnické príručky, s ktorými počas štúdia prišiel do kontaktu hovorili o tom, že otec je prvým zákonodarcom spoločnosti a že zo všetkých zákonodarcov sa mýli najmenej. Možno aj preto mal Montesquieu výčitky, že k otcovi zaujal tak negatívne stanovisko, k zmiereniu došlo až nad hrobom. Hneď nasledujúci rok sa dostáva do funkcie radcu Kráľovského súdu v Bordeaux. Od tohto momentu sa mladý právnik - filozof usiluje zaujať miesto v politickej spoločnosti. Keď v roku 1716 zdedil po strýkovi, barónovi de Montesquieu titul i funkciu prezidenta parlamentu (predsedu provinčného Kráľovského súdu v Bordeaux)⁵ jeho politická kariéra sa naplno rozbehla. Trvala však len do momentu, kým sa mu nezačala stávať bremenom.

Po tom ako sa v roku 1728 dostal do vidieckej akadémie v Bordeaux predal svoju funkciu v parlamente a rozhodol sa cestovať (1729-1739) po Európe. Je pravda, že od tohto rozhodnutia bol odhováraný, ale vzhľadom na to, že k svojmu úradu prezidenta nemal žiaden vnútorný vzťah bol jeho krok správny. Myslíme, že toto rozhodnutie bolo kľúčové vo vzťahu k jeho ďalšej spisovateľskej činnosti, hlavne názoroch na štát a právo.

1.1 Právne a teoretické východiská

Po tom, čo sa Montesquieu rozhodol opustiť politiku vydal sa na cesty. Nesmierne ho to bavilo, všade sa cítil ako doma. Potvrdzuje to aj jeho citát: „*Keď som cestoval po cudzích krajinách, prilipol som k nim ako ku vlastnej.*“⁶ Z jeho cestovania nás hlavne zaujal pobyt v Uhorsku a návšteva územia dnešného Slovenska. Za cieľ si kládol zozbierať poznatky a skúsenosti o živote ľudí, oboznámenie sa z odlišnými tradíciami, mravmi a obyčajami, aby zistil, na akých princípoch sú založené jednotlivé spoločnosti. Aj preto ho Uhorsko veľmi zaujalo: „*Povedal som si, že chcem navštíviť Uhorsko, lebo všetky štáty boli kedysi, ako je ono teraz, a ja chcem poznať mravy našich otcov.*“⁷ V máji 1728 navštívil zasadnutie Uhorského snemu a vypočul si jeho delegátov. Na zasadnutí snemu sa rokovalo o daňovej imunite šľachty, hoci zdanenie šľachty v tom období bolo bežné. Výsledkom bola hádka, po ktorej Montesquieu neodchádzal spokojný. Je škoda, že rukopisy z ciest po Uhorsku sa stratili.

⁵ KRŠKOVÁ, A. *Dejiny politickej a právnej filozofie*. Bratislava : IURA EDITION, 2011, s. 402

⁶ KRŠKOVÁ, A. *Štát a právo v európskom myslení*. Bratislava : IURA EDITON, 2002, s. 280

⁷ BURAJ, I. Montesquieu na Slovensku. In *Historická revue*. Ročník 5, 1994, číslo 10, s. 30

Našťastie rukopisy z ciest po Taliansku, Prusku a Anglicku ostal zachované. Čo sa týka Talianska, prešiel všetky historicky významné mestá ako napríklad Benátky, Florenciu, Miláno a v neposlednom rade Rím. V jeho *Cestopise* nenájdeme žiadne pozitíva z tejto cesty. Všade kam prišiel sa stretával s úpadkom spoločnosti, mravov a v neposlednom rade neschopnosťou šľachty pri riadení republík. Túto nelichotivú situáciu najlepšie vysvetľuje Montesquieuho citát: „*Talianske republiky sú iba úbohé aristokracie, ktoré žijú z milosti druhých; šľachta nemá ani potuchy o veľkosti a sláve svojich predkov a žije v jedinej túžbe: udržať si výsady a záhaľčivosť.*“⁸

Ani v Prusku nebola situácia o nič lepšia. Pruský kráľ videl všade len vojakov. Chlapcov si vyberal už od útleho veku. Akýkoľvek odpor bol zbytočný, sudcov si kupoval a pastori učili, že kráľ je pánom nad životom a majetkom všetkých svojich poddaných. Je zvláštne, že tento pruský militarizmus si nik nevšimol a unikol aj tým najlepším pozorovateľom. O to bol Montesquieu zhrozenejší keď to všetko videl na vlastné oči. Ale aj po tejto negatívnej skúsenosti sa zamýšľal nad ideálom skutočného vládcu a nad systémom živých síl, ktoré by mali vládnutie panovníka udržať v medziach. Následne jeho kroky smerovali do Anglicka, kde si šiel predovšetkým overiť a spresniť predstavy o štátnej ústave, ktorá by zaručila občanom čo najviac slobody.

Ešte pred tým ako sa dostaneme k poznatkom a úvahám, ktoré Montesquieu načerpal v Anglicku, zastavme sa pri autorovi, ktorý ho bezprostredne inšpiroval. Bol ním John Locke (1632-1704). Podľa Locka úlohou politickej moci je ochrana spoločnosti a presadzovanie spoločného dobra. Zákonom je vôľa väčšiny, ktorá jediná môže rozhodnúť v prípade sporu výkonnej moci (panovníka) s mocou zákonodarnou (zástupcovia občanov). Tento spor je vnímaný ako porušenie zmluvy zo strany výkonnej moci, je preto považovaný ako jednostranná svojvoľná vzbury proti väčšine. Z toho vyplýva prirodzené právo občanov brániť sa proti tejto svojvôli. Preto podľa Locka: „*Je tedy nejvyšší státní mocí moc zákonodarná, nadřazená moci výkoné, tedy i panovníku, který je povinnen sloužit společnosti.*“⁹ Skôr ako hovorí Montesquieu o deľbe moci, venuje sa vymedzeniu pojmu slobody: „*Sloboda je právo robiť všetko to, čo zákony dovoľujú; a keby mohol občan robiť to, čo zakazujú, slobody by už nebolo, pretože ostatní by mohli robiť to isté.*“¹⁰ Z uvedeného citátu vyplýva, že sloboda je možná len tam, kde nedochádza k zneužívaniu moci.

⁸ VANTUCH, A. *Ch.-L. Montesquieu - zápas o dielo*. Bratislava : NAKLADATELSTVO PRAVDA, 1977, s. 145

⁹ JEMELKA, P. *K pojetí dobra v osvícenství*. In *Filozofia*. Ročník 48, 1993, číslo 10, s. 620

¹⁰ MONTESQUIEU, CH. *Duch zákonov*. Bratislava : TATRAN, 1989, s. 205

Skúsenosť z minulosti to len potvrdzuje, každý človek, ktorý vlastní moc, má tendenciu zneužívať ju a pokračuje, kým nenarazí na určité hranice. Aj preto sa vzorom štátneho zriadenia sa pre Montesquieuho stalo Anglicko. Práve Anglicko s jeho štátnym zriadením a ústavou zaručovalo občanom politickú slobodu. Slobodu spája aj s jednotlivými zložkami moci. Ak sa v jednej osobe alebo úrade spája zákonodarná moc s výkonnou, alebo ak sa súdna moc neoddelí od ostatných zložiek moci sloboda nejestvuje. Súdna moc má za úlohu len právo uplatňovať (aplikovať) a nie ho tvoriť alebo dopĺňať. Nie je ničím iným ako "ústami zákona" (la bouche qui prononce les paroles de la loi).¹¹

Myšlienky o troch zložkách moci v štáte a o nutnosti ich oddelenia pre zachovanie funkcií štátu sa stali primárnym východiskom pre Charlesa de Montesquieu. Dospel k názoru, že najvhodnejšou formou výkonnej moci je konštitučná monarchia, ktorá je zárukou dostatočnej sily, nezávislosti a akcieschopnosti. Zákonodarnú moc chápe ako moc, ktorá prináleží všetkým občanom, ale z praktických dôvodov je presunutá a realizovaná cez zástupcov volených podľa všeobecného hlasovacieho práva. Montesquieu však pociťuje nutnosť vytvorenia tzv. poistky. Preto navrhuje vytvorenie zvláštneho dozorného orgánu, ľudí z vplyvných rodov, disponujúcich bohatstvom alebo ľudí, ktorí zastávajú dôležité funkcie. Tým by sa zabránilo akémukoľvek ovplyvňovaniu týchto osôb ako zo strany výkonnej moci, tak zo strany zákonodarnej. Tento "dozorný orgán" má právo veta, ktorým môže ovplyvniť prijímanie zákonov. Po návrate z Anglicka svoje poznanie a skúsenosti rozpracoval v dielach ako sú *Úvahy o bohatstvách Španielska*, *Úvahy o univerzálnej monarchii*, *Úvahy o príčinách a veľkosti a úpadku Rimanov* a *Duch zákonov*.

Pozastavili by sme sa pri prvých dvoch spomínaných dielach. Neboli síce nikdy vydané, Montesquieu ich tesne pred tlačou stiahol, ale boli veľkou inšpiráciou pre ďalšiu tvorbu. V *Úvahách o bohatstvách Španielska* sa zameriava na príčiny úpadku Španielska, ktoré ešte pred tridsaťročnou vojnou rozhodovalo o osude Európy. Po úpadku Atén, Sparty a Rímskej ríše sleduje aj u Španielska podobný cyklus, rast - rozkvet - úpadok. Preto si kladie za otázku: nečaká podobný osud aj Francúzsko? Hlavným dôvodom úpadku bolo paradoxne bohatstvo, ktorým Španielsko disponovalo. Išlo o zlato, ktoré sa vo veľkom množstve dovážalo z Ameriky. A tak namiesto "skutočného" bohatstva, ktorým bola práca ľudí, priemysel, obchod a hospodárstvo dali v Španielsku prednosť fiktívnemu bohatstvu. Všetko zlato, ktoré Španielsko získalo pohltila správa vlády na rozľahlom území. Rozľahlosť územia sa stala prioritná pri *Úvahách o univerzálnej monarchii*. Koncepcia

¹¹ BRÖSTL, A. *Frontisterion*. Bratislava : KALLIGRAM, 2009, s. 142

diela vychádzala z vytvorenia akejsi univerzálnej monarchie, ktorá by zjednotila všetky štáty, bol to náčrt usporiadania Európy. Európu videl ako jeden národ zložený z viacerých, pričom každý je závislý jeden od druhého. Francúzsko a Anglicko potrebuje blahobyť Poľska a Moskovského kniežactva podobne ako hociktorý ich kraj potrebuje iné kraje.

Montesquieu sa zamerail na fakt, že všetky kráľovstvá či dynastie sa rozvíjajú v malých hraniciach a vždy si nájdu dôvod, prečo sa suseda báť, prečo mať s ním nezhody alebo prečo sa mu pomstiť. Preto, ak by vznikla jedna spoločná univerzálna monarchia malo by to za následok vznik jednej spoločnej meny, právneho poriadku a jednotného systému báz a protiváh pri výkonnej, zákonodarnej a súdnej moci. To všetko by fungovalo bez potreby vojny. Štát, ktorý si zmyslí, že zvýši svoju moc zničením suseda, zväčša upadne spolu s ním.¹² Problémom však bola aj samotná rozloha monarchie. Bolo to pochopiteľné, keďže čím väčšie by bolo územie tým horšie by sa vykonávala správa na ňom. Čo by v konečnom dôsledku malo za následok rozdrobenie krajiny na menšie správne celky. Pojem "univerzálna monarchia" sa tak nikdy nedokázala uplatniť v praxi.

1.2 Sociologické východiská

Podľa Augusta Comta sa Montesquieu svojimi dielami pričínal k vytvoreniu vedy o spoločnosti. Domnieval sa, že politické, právne a spoločenské javy podliehajú nemenným prirodzeným zákonom, ktoré vo svojich dielach opisuje. Aj keď pokladal za základ spoločnosti jej politickú štruktúru, analyzoval všetky faktory, ktoré ovplyvňujú život v štáte. Medzi takéto faktory patria prírodné podmienky, hlavne podnebie a úrodnosť a podmienky kultúrne, ktoré sú náboženstvo a obchod. Rovnako svoju pozornosť zamerail aj na zvyky a mravy každého národa. Preto odmietol hľadať najlepšie politické zriadenie, ale sústredil sa na popis zriadení, ktoré existujú. Opustil antickú predstavu o ideálnom štátnom zriadení, a tak dal prednosť Anglicku, ktoré je vzorom slobody. Podľa Raymonda Arona sa Anglicko stalo základom pre vytvorenie typológie vlád. Anglické štátne zriadenie obsahovalo mechanizmy, vytvárajúce a podporujúce slobodu, ktorá bola základom pre opis jednotlivých typov vlád.

Vo svojich dielach sa Montesquieu neobmedzuje len na popis spoločnosti. Snaží sa poukázať na veci, ktoré sú zlé a majú za následok rozpad spoločnosti. Pri skúmaní zákonov

¹² KRŠKOVÁ, A. *Dejiny politickej a právnej filozofie*. Bratislava : IURA EDITION, 2011, s. 404

sa zaoberá širokým spektrom faktov, ktoré ich ovplyvňujú. Okrem povahy a princípov vlády skúma tiež prírodné podmienky určitej krajiny, jej náboženstvo a zvyky. Vládu podnebia považuje za prvú zo všetkých vlád. Je len na zákonodarcoch ako sa s týmto faktorom vyrovnajú. „*Špatní zákonodárci jsou ti, kteří zdůraňují špatné vlivy podnebí, a dobří ti, kteří sa jim postaví.*“¹³

¹³ DOHNÁLKOVÁ, H. *Montesquieu a nejkrásnější monarchie*. Praha : FILOSOFIA, 2006, s. 21

2 PRVOTNÉ DIELA A ICH ANALÝZA

2.1 Perzské listy

Dielo vyšlo v roku 1721 v Amsterdame. Montesquieu ho vydal anonymne, nechcel aby obsah porovnávali s jeho charakterom, keďže v tom čase bol členom súdneho dvora v Bordeaux. No pre veľký úspech u čitateľov sa jeho autorstvo prezradilo. Montesquieu sa tak dostal do povedomia Francúzskej spoločnosti. Pri písaní využil typ orientálneho pozorovateľa európskych mravov a zvyklostí, ktorému čitatelia rozumeli. Francúzsky spisovateľ a esejista Stendhal o diele napísal: „*Dielo ako Perzské listy by inde ako vo Francúzsku vzniknúť nemohlo, ani keby sa celá Európa dala dokopy.*“¹⁴

Hlavnými postavami sú dvaja Peržania - Uzbek a Ríza, ktorí už nebolí spokojní vo vlasti a snívajú o vzdelaní. Preto sa rozhodli vycestovať do Francúzska, ktoré sa pokladalo za najvyspelejšiu krajinu v Európe. Vo forme listov, ktoré posielajú domov sa dozvedáme o pomeroch prevládajúcich vo Francúzsku v období 18. storočia. Hrdinovia rozoberajú postavenie žien, módu, umenie, univerzity a aj náboženstvo. No pre predmet našej práce nás hlavne zaujímali časti o štátnom zriadení, súdnictve a práve, ktoré platilo v období osvietenstva na území Francúzska.

Montesquieu podal impozantný literárny výkon, v ktorom sa spája duchaplnosť s vážnym obsahom, pútavé dobrodružstvá a rozprávky s prenikaním do dôležitých spoločenských a civilizačných tém. Často reaguje na skutočné vnútorné udalosti, ktoré hýbali vtedajším Francúzskom, ako napríklad smrť Ľudovíta XIV, známeho skôr ako kráľ Slnko.

2.1.1 Troglodyti a cnosť

Najviac nás zaujal z diela list jedenásty. V ňom sa Montesquieu zaoberá cnosťou, ktorá je podľa jeho názoru hybnou silou každého národa. Cez postavu Uzbeka v liste rozpráva o národe Troglodytov. Národ sa spočiatku choval podľa svojej divej prirodzenosti. Jednotlivci boli sebeckí, všetko svoje konanie sústredili len na napĺňanie

¹⁴ MIHALKOVIČ, B. Charles de Secondat Montesquieu: Perzské listy. In *Revue svetovej literatúry*. Ročník XLVI, 2010, číslo 2, s. 164

svojich záujmov. V čase neúrody sa každý staral len o seba, bolo im jedno, že jedna časť obyvateľstva zomierala hladom. Keď vypukla medzi Troglodytmi ukrutná choroba zavolali si lekára zo susedného štátu, aby im pomohol. No keď choroba ustúpila šiel za všetkými, ktorým pomohol a pýtal si odmenu, každý však odmietol. Onedlho však choroba vypukla opäť a sami Tryglodyti šli za doktorom, aby im pomohol. Ten ich odmietol pre ich neľudskosť a lakomosť.¹⁵

No v tomto národe, odkázanom na zánik sa našli rodiny, ktoré poznali spravodlivosť a cnosť bola ich výsada. Neskôr sa z týchto rodín stal národ, ktorého základ bola rodina a láska k cnosti. Ich rozkvet trval do momentu, kým nenadobudli presvedčenie, že potrebujú kráľa, ktorý by ich viedol. Dovtedy slobodný národ sa mal stať zo dňa na deň poddaným jednej osobe. Národ, ktorý dodržiaval mravy mal poslúchať menej prísne zákony kráľa. Cnosť sa vytratí a s ňou aj národ Trogloditov.

Myslíme si, že Montesquieu chcel na tomto príklade poukázať na to, že ak je spoločnosť vychovávaná podľa morálnych zásad a cnosť je základom spoločnosti nepotrebuje žiadnu autoritu. V momente, ak sa niektorá osoba stane nadradená ostatným a zavedie v spoločnosti zákony, podľa ktorých sa musia ostatní riadiť vznikne nepomer medzi vládncami a ovládanými. Objavia sa v spoločnosti javy, závisť alebo lakomosť, ktoré môžu mať za následok rozpad celého spoločenstva.

2.1.2 Právny aspekt Perzských listov

Ako sme už v úvode spomínal, dielo Perzské listy obsahujú aj časti, ktoré opisujú právny a politický systém vo Francúzsku. Montesquieu však tieto názory nesústredil do jednej ucelenej časti, ale ich rozptýlil po celom diele. Čitateľ sa tak postupne dozvedá o pomeroch v spoločnosti.

K téme súdnictvo sa Montesquieu prostredníctvom listov vyjadruje vo viacerých častiach diela. Napríklad v dvadsiatom deviatom liste opisuje postoj súdu k obžalovanému: *„Ostatní sudcovia pokladajú obžalovaného za nevinného, no títo vždy za previnilca: a ak majú pochybnosti, pridržajú sa pravidla, že treba byť vždy prísny; azda preto, že ľudí považujú za zlých.“*¹⁶

¹⁵ MONTESQUIEU, CH. *Perzské listy*. Bratislava : VYDAVATEĽSTVO SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV, 2009, s. 21-22

¹⁶ Tamtiež, s. 44

Na strane druhej mali však o ľuďoch takú dobrú mienku, že ich vôbec nepokladajú za schopných podávať krivé svedectvá. Platilo to hlavne o svedectvách od úhlavných nepriateľov, žien zlej povesti. Pri vynesení rozsudku sa snažia svoje rozhodnutie zmierniť slovami, že ich to mrzí no pritom sa neštítia zhabať odsúdenému majetok. Z uvedeného môžeme konštatovať, že francúzske sudy nepoznali inštitút prezumpcie neviny, podľa ktorého sa na obvineného zo spáchania priestupku alebo trestného činu hľadelo ako na nevinného dovtedy, kým sudca nevzniesol právoplatné rozhodnutie o jeho vine.

V šesťdesiatom ôsmom liste Montesquieu formou rozhovoru poukazuje na povolanie sudcu, jeho nenáročnosť, dokonca to smeruje až k výsmechu tohto povolania. Sám sudca priznáva, že jeho zamestnanie je preňho skôr zábava ako povinnosť. Úrad sudcu sa dal kupovať, teda sa na jeho čelo častokrát dostávali viac bohatí ako vzdelaní občania. Boli neznalí v zákonoch. Ich rozhodnutie stálo len na šikovnosti advokátov, ktorí mali za úlohu presvedčiť sudcu o svojej pravde: „*Máme živé knihy, totiž advokátov, pracujú za nás a majú za úlohu nás poučiť.*“¹⁷ Vzniká tu však riziko, že nevedomosť sudcu a prefikanosť advokáta často vedú k vyneseniu nespravodlivého rozsudku. Preto by mal sudca byť znalý v zákonoch a vedieť sa brániť proti argumentom, ktoré na súde prednesie advokát.

2.1.3 Forma vlády k povahe trestov

Na cestách po Európe sa Montesquieu stretol s mnohými formami vlády. Od najmiernejších, až po tie despotické. V osemdesiatom liste sa zaoberá druhmi trestov podľa jednotlivých foriem vlády. Domnieva sa, že ak je ľud rovnako poslušný v miernej forme vlády ako v despotizme, treba sa prikloniť k tej lepšej. Vychádza z poznania, že v krajinách, kde sú tresty miernejšie je strach ľudí z potrestania rovnako veľký ako tam kde sú tresty tyranské a hrozné.

Pri trestaní treba vychádzať zo stupňa previnenia a závažnosti spáchaného skutku. Pokiaľ sa jednalo o malý priestupok treba pri trestaní využívať miernejšie spôsoby. Naopak, ak niekto spáchal obzvlášť závažný delikt treba ho rovnako kruto potrestať. Tým vzniká myšlienka spravodlivého trestania.

¹⁷ MONTESQUIEU, CH. *Perzské listy*. Bratislava : VYDAVATELSTVO SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV, 2009, s. 96

Pravou úlohou spravodlivého trestu nemá byť snaha poškodiť či potupiť, ale vychovať človeka, ktorý sa previnil. Pojem trest bol počas predchádzajúcich storočí veľmi znehodnotený, pretože výchovný účinok nebol prvoradý. Všetko by mohlo zmeniť ak sa zákonodarcovia viac pozerali na výchovné opatrenie trestov ako na ich výšku. Ako príklad by sme uviedli vodiča automobilu, ktorý opakovane porušuje pravidlá cestnej premávky. Za takýto priestupok sa ukladá peňažná pokuta, ktorá často nemá žiaden výchovný účinok. Preto by bolo vhodné upustiť od peňažného trestu a zaviesť iný trest. Napríklad povinnosť previnilca odpracovať si pár hodín v zdravotníckom poúrazovom oddelení, aby videl a zažil na vlastnej koži, čo svojim konaním môže spôsobiť. Tento prístup by podľa nášho názoru viedol k náprave jednotlivca.

2.1.4 Verejné právo a jeho postavenie v štáte

Ďalšou veľmi zaujímavou myšlienkou Montesquieuho je koncepcia verejného práva v deväťdesiatom piatom liste. Prirovnáva ho k súkromnému právu a nevidí medzi nimi žiaden rozdiel. Žiadne z nich nie je v pozícií podriadeného, alebo naopak nadriadeného. Oba sú si rovné. Môžeme teda konštatovať, že Montesquieu bol zástancom dualistickej teórie, kde verejné a súkromné právo stoja vedľa seba v jednej rovine a nijak sa neovplyvňujú.

Je zástancom názoru, že štáty by si mali spravodlivosť medzi sebou vykonávať rovnako ako ju vykonáva úradník medzi občanmi v štáte. Spory medzi štátmi sú tak jasné a ľahko odstrániteľné, že sporu sa nemusí zúčastniť tretia osoba, ktorá by vyniesla konečný verdikt.

V medzinárodných vzťahoch Montesquieu nepozná pojem útočná vojna. Rozlišuje len medzi vojnou, ktorá ma odraziť útočiaceho nepriateľa a vojnou, ktorá má pomôcť napadnutému spojencovi. Obidva spôsoby vojny Montesquieu nazýva tzv. *spravodlivou vojnou*. Útočná vojna je preňho najprísnejším aktom, ktorý môže mať za následok zničenie celej spoločnosti. Preto, ak vznikne medzi štátmi konflikt treba ho riešiť odvetnými opatreniami. Za najúčinnnejšie odvetné opatrenie Montesquieu považuje vypovedanie spojenectva štátu, na ktorý sa sťažujeme: „*Vládcu nemožno väčšmi uraziť ako vypovedaním spojenectva, ani väčšmi poctiť ako uzavretím spojeneckej zmluvy.*“¹⁸

¹⁸ MONTESQUIEU, CH. *Perzské listy*. Bratislava : VYDAVATELSTVO SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV, 2009, s. 126

Tento inštitút odvetného opatrenia by sme mohli prirovnať k retorzií podľa medzinárodného práva. Je to legálne donucovacie opatrenia, ktorým sa poškodený štát môže brániť. „*Ide o najmiernejšiu formu donútenia, ku ktorému sa štát môže uchýliť po predchádzajúcom protiprávnom konaní iného subjektu medzinárodného práva.*“¹⁹ V dnešnej dobe typickým príkladom retorzie je odvolanie vedúceho diplomatickej misie, ale aj odvetné opatrenia v rámci platných zákonov prijímajúceho štátu voči občanom štátu porušiteľa žijúcich na území poškodeného štátu.

2.1.5 Názory na Ľudovíta XIV.

Ako sme spomínali, v diele sa objavuje aj časť, ktorá sa zaoberá vládou Ľudovíta XIV. Konkrétne sa mu Montesquieu venuje v tridsiatom siedmom liste. Z počiatku ho opisuje ako veľmi schopného vládcu, ktorý geniálne vládne rodine, dvoru i štátu. No v nasledujúcom odseku je z geniálneho panovníka človek plný protikladov. Uvádza príklad kde na jednej strane má Ľudovít rád náboženstvo, na strane druhej keď ho treba zachovávať to rázne odmieta. Má rád víťazstvá a trofeje, ale dobrého vojvodu na čele vojska sa bojí. „*Rád odmeňuje tých, čo mu slúžia; lenže rovnako štedro platí za vytrvalosť, či lenošenie dvoranou ako za namáhavé výpravy svojich vojvodcov.*“²⁰ Bol nedôverčivý, opovrhoval ľuďmi a podliehal vlastným predstavám o moci. Veril, že poddaní sú iba preto, aby vzdávali úctu kráľovi, ktorý môže konať čo sa mu zachce a poddaní mu musia byť bezvýhradne poslušní. No aj takáto bola osobnosť tohto velikána Francúzskej histórie.

2.2 O veľkosti a úpadku Rimanov

Dielo úvahy o príčinách veľkosti a úpadku Rimanov sa dnes považuje za klasické dielo múdrej úvahy. Montesquieu sa v ňom tvári, že píše o Ríme, no v skutočnosti píše o Francúzsku počas 18. storočia: „*Keď vládne krutosť vo verejnej správe, čo možno očakávať od prirodzenej láskavosti a spravodlivosti? Keď zbadáme v štáte, ktorý si dáva*

¹⁹ MRÁZ, S. a kol. *Medzinárodné právo verejné*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2003, s. 100

²⁰ MONTESQUIEU, CH. *Perzské listy*. Bratislava : VYDAVATEĽSTVO SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV, 2009, s. 52

meno republika, je všetko pokojné, buďte si istí, že sloboda tam nie je.“²¹ Aj takýmito myšlienkami chcel Montesquieu poukázať na situáciu vo Francúzsku.

Hoci sa môže zdať, že ide o klasickú historickú štúdiu nie je tomu tak. Montesquieu sa sústreďuje na okamihy, ktoré považuje za dôležité. Podrobne opisuje udalosti na sklonku republiky. V období vnútorných bojov rastie rozloha ríše. Počiatky Ríma a obdobie cisárstva spomenie Montesquieu len okrajovo. Podrobne sa venuje sklonku Rímskej ríše. Rovnako Montesquieu venuje minimálnu pozornosť náboženstvu.

„Celé dejiny Rimanov možno zhrnúť do niekoľkých slov. Vďaka svojim zásadám porazili všetky národy, ale keď to dosiahli, ich republika nemohla existovať, museli zmeniť vládu: a zásady, ktoré protirečili tým starým a ktoré v novej vláde používali stali sa príčinou ich úpadku.“²²

2.2.1 Zmluvné právo

Jednou zo zásad je, že vo všetkých italských republikách zmluvy, ktoré uzatvoril kráľ, ich nezaväzovali voči jeho nástupcom. Rimania to pokladali za počiatky medzinárodného práva. Z toho vyplývalo, že všetky národy, ktoré si podrobil niektorí z rímskych kráľov, si nárokovali od jeho nástupcu slobodu. Tento nárok však nikdy nerešpektovali, čo vyvolalo vždy vojny. Vojna bola pre Rím jediným zdrojom obživy. V Ríme nerozkvital obchod a ani remeslá. Lúpenie bolo jediným zdrojom obživy a jediný prostriedok, ktorým sa jednotlivci mohli obohacovať. Korisť bola spoločným majetkom. Rozdeľovali ho vojakom a v neposlednom rade občanom, ktorí zostávali v meste.

Pozemky, ktoré patrili porazenému národu sa delili na dve časti. Jedna bola na predaj verejnosti, druhá sa rozdelila medzi chudobných občanov, ktorí museli platiť republike nájom za poskytnutú pôdu. Tento spôsob prerozdelenia bol podľa nášho názoru jediný spôsob ako udržať všetkých občanov v poslušnosti. Nevznikali veľké rozdiely, každý občan aj ten najchudobnejší sa mohol dostať k pôde. Tým, že sa pôda rozdeľovala spravodlivo, spoločnosť bola dobre usporiadaná a z toho sa mohla vytvoriť dobrá armáda, lebo každý mal záujem na ochrane svojej vlasti. Vojenská disciplína je prvá vec, ktorá sa objavila v Rímskom štáte a posledná, ktorá sa v ňom stratila.

²¹ VANTUCH, A. *Ch.-L. Montesquieu - zápas o dielo*. Bratislava : NAKLADATELSTVO PRADA, 1977, s. 161

²² MIHALKOVIČ, B. Charles de Secondat Montesquieu: O veľkosti a úpadku Rimanov. In *Revue svetovej literatúry*. Ročník XLV, 2010, číslo 2, s. 144

Dôležitým prostriedkom, ktorý dopomohol Rímskej ríši k takému nevídanému rozkvetu bolo, že uzatvárali výhodné spojenecké zmluvy. Rimania mali rozličné typy spojencov. Jedných spájali k Rímu privilégia a podiel na rímskej veľkosti, niektorí zas mali postavenie kolónií a boli aj národy, ktoré upadli do poddanstva. Rimania nikdy neuzavierali mier, ktorý by súčasne neobsahoval aj spojenectvo. Tým si nepodrobili národ, ktorý by im neposlúžil pri dobývaní ostaných. Zaujímavým bolo, že ak sa rozhodli ponechať v niektorom meste, alebo štáte slobodu, hneď v nich založili dve strany. Jedna strana bránila domáce zákony a slobodu, naopak druhá obhajovala stanovisko, že niet iných zákonov ako vôľa Rimanov. Z toho vyplýva, že o slobode sa v tomto prípade nedalo hovoriť, keďže vždy druhá strana bola silnejšia.

Ďalším spôsobom ako si udržať panovníkov v područí bolo, že im nedovolili uzatvárať spojenectvá s inými národmi, s ktorými podpísali zmluvu oni sami. Naopak, ak sa objavil mocný panovník, ktorý predstavoval pre Rímsku ríšu nebezpečenstvo, uzatvorili s jeho susedmi spojenectvo, a tým ho obrali o značnú obrannú silu. Keď sa im ho nakoniec podarilo poraziť, presadili zmluvnú podmienku, podľa ktorej nemohol pre prípadné nezhody viesť vojnu proti rímskym spojencom. Tieto spory mal predložiť súdu, ktorý ich rozhodne bez použitia sily. Tým ho zbavili všetkej vojenskej moci.

Je na škodu, že z pôvodných oficiálnych zmlúv sa zachovalo len málo keďže sa vyhotovovali na plátne, dreve, ktoré podľahli zubu času a bronzové tabuľky, ktoré boli ulúpane a pretavené barbarskými dobyvateľmi Ríma. Mohli by sme sa tak dozvedieť viac o zmluvnom práve Ríma.

2.2.2 Príčiny pádu Ríma

V deviatej kapitole sa Montesquieu zameral na dôvody rozpadu republiky. Podľa jeho názoru jedným z dôvodom bola veľká rozloha republiky: „*Jedine veľká rozloha republiky spôsobila zlo a zmenila ľudové nepokoje na občianske vojny.*“²³ Republika mohla existovať len do momentu, kým sa panstvo obmedzovalo na Itáliu.

V momente, keď rímske légie prešli cez Alpy, za more, ďaleko od svojej rodnej krajiny vojsko stratilo občianskeho ducha. Vojaci začali uznávať už len svojho vodcu, Rím stratil akúkoľvek autoritu. Rovnako ako veľkosť ríše zapríčinila rozpad republiky,

²³ MONTESQUIEU, CH. *O veľkosti a úpadku Rimanov*. Bratislava : VYDAVATEĽSTVO SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV, 2008, s. 57

Montesquieu tvrdí, že aj veľkosť samotného mesta Rím zapríčinila jeho pád. Montesquieu sa preto v diele viackrát zaoberá úvahami aká veľká má byť rozloha republiky, štátu alebo kráľovstva. Podľa neho skutočným problémom nie je rozloha, ale spôsob ako nájsť také hranice a zastaviť sa pri takej rozlohe, ktorá by zaručila celistvosť krajiny a dostatočnú úctu k zákonom. Pojem rozloha Montesquieuho zamestnávala natoľko, že chcel dať dielu názov *Úvahy o príčinách vzrastania rozlohy a úpadku Ríma*.²⁴

Rím si podmanil takmer celý svet prostredníctvom italských národov, ktorým za svoje služby poskytoval rozličné výsady. Išlo hlavne o *ius Latii*, *ius italicum* - latinské alebo italské právo. Išlo o nižší stupeň občianskeho rímskeho práva. Z počiatku sa väčšina týchto národov nestarala o rímske občianske právo. Ponechávali si svoje staré zaužívané zvyky. No v momente, keď sa rímske právo stalo základom svetovej suverenity si italské národy začali uvedomovať, že k ich ďalšej existencii je nutné sa pripojiť k Rímu a stať sa jeho občanmi. Pod hrozbou boja a straty svojich spojencov Rím pristúpil na to, že okolité italské národy sa stanú jeho právoplatnými občanmi. „*Italské národy sa stali jeho občanmi, každé mesto doň prinieslo svojho ducha, vlastné záujmy a závislosť od niektorého veľkého ochrancu.*“²⁵ Rím stratil svoju jednotu a rímske občianstvo sa stalo len fatamorgánou. Naturalizáciou nových občanov sa vytrácala láska k vlasti, ktorou sa Rím povzniesol nad všetky národy. Počet chudobných narastal. Stredná vrstva, ktorá udržovala rovnováhu sa vytratila.

Druhú príčinu úpadku Montesquieu vidí vo forme zákonov, ktoré platili v republike. V čase keď dosiahla republika najväčšiu územnú pôsobnosť, zákony začali strácať svoju silu. Montesquieu tvrdí, že rímske zákony boli koncipované tak, aby vytvárali veľký národ, ale nie aby ho riadili. Rím bol stvorený na to aby vzrastal, preto boli aj jeho zákony na to prispôsobené. Montesquieu v tomto momente rozdelil zákony na primerané a dobré. Rozdiel medzi nimi vysvetľuje takto: „*Medzi dobrými zákonmi a zákonmi primeranými je veľký rozdiel; prvé umožňujú jednému národu opanovať iné, tými druhými sa udržuje moc, keď ju tento národ získal.*“²⁶

Ďalšou príčinou prečo Rímska republika nemohla ďalej existovať je fakt, že Rimania priali nové zásady. Donútila ich k tomu slabosť, ktorá nedokázala uspokojiť okolité národy, vyhrážajúce sa útokmi, ak ich požiadavky nebudú splnené. Rím dal najprv

²⁴ VANTUCH, A. Ch.-L. *Montesquieu - zápas o dielo*. Bratislava : NAKLADATEĽSTVO PRADA, 1977, s. 164

²⁵ MONTESQUIEU, CH. *O veľkosti a úpadku Rimanov*. Bratislava : VYDAVATEĽSTVO SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV, 2008, s. 56

²⁶ Tamtiež, s. 57

všetko vojakom a neskôr aj svojim nepriateľom. Z darov sa napokon stali dane, ktoré boli spočiatku dobrovoľné. Netrvalo však dlho a stali sa povinnými. Všetky tie národy, ktoré obklopovali Rímsku republiku pohltili všetko jej bohatstvo. Ako kedysi Rím vzrastal z bohatstva, ktoré sa k nemu hrnulo od kráľov, tak zas bol odsúdený na zánik, lebo sa jeho zlato a striebro rozdeľovalo medzi národy. Republika musela nevyhnutne zaniknúť, išlo už len o to, akým spôsobom a kto urobí jej koniec.

2.2.3 Náboženská politika Rimanov

Náboženstvu sa Montesquieu venuje až v závere diela, v samostatnej časti. Do tohto momentu sa téme náboženstva vyhýbal. Nejedná sa o obsiahlu časť diela, no aj napriek tomu má svoju dôležitú výpovednú hodnotu. Hneď v samotnom úvode nás zaujala myšlienka, ktorou Montesquieu vysvetľuje postavenie a úlohu náboženstva v Rímskej republike. „*Rozdiel medzi rímskymi zákonodarcami a zákonodarcami ostatných národov vidím v tom, že tí prví postavili náboženstvo do služieb štátu a druhí štát do služieb náboženstva.*“²⁷ V Ríme platila zásada, že vysvetľovanie znamení bolo v plnej moci úradníkov. Tak mali istý prostriedok, ako odvrátiť ľud od vojny, ktorá by mohla byť pre štát osudnou, alebo naopak ako vyburcovať ľud k vojne pre štát užitočnej. Ďalším rozdielom bolo, že kňazi boli obyčajní verejní úradníci. Nikdy nevyužívali poveru alebo znamenia v neprospech republiky, práve naopak viedli štát pod ochranou náboženstva.

Náboženská politika Rimanov bola unikátna aj v tom, že po víťazstve prijali náboženstvo porazeného národa za svoje. Tým sa Rím v očiach porazených stal skôr náboženskou svätyňou ako vládcom sveta. Aby zabránili zvyšovaniu počtu bohov, Rimania podľa vzoru Grékov šikovne pomiešali cudzie božstvá s tými svojimi. Princíp bol jednoduchý, ak po víťazstve objavili boha, ktorý sa podobal niektorému z tých, ktorého uctievali, udelili mu rovnaké meno božstva.

²⁷ MONTESQUIEU, CH. *O veľkosti a úpadku Rimanov*. Bratislava : VYDAVATEĽSTVO SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV, 2008, s

3 O DUCHU ZÁKONOV

Veľkolepé politické teórie začal Montesquieu písať v roku 1734. Nemal takmer žiadnu príležitosť citovať staršie vedecké a odborné štúdie, ktoré by mu uľahčili prácu. Nemohol sa oprieť o výsledky starších prieskumov z jednoduchého dôvodu, nebolo ich. Preto jeho jedinou inšpiráciou a podkladom pre jeho dielo boli historické pramene z antiky a rôzne cestopisy z 16. - 17. storočia. Z kníh si robil výpisky a zhrnutia, ktoré neskôr vkladal do diela. Málokedy sa stávalo, že v poznámkach nájdeme odkazy na jednotlivých politických mysliteľov. Medzi najvýznamnejších patria Aristoteles a Hobbes.

Prvý menovaný Aristoteles mal vplyv pri vytvorení typológie jednotlivých štátnych zriadení. „*Není pochyb o tom, že Montesquieu měl při psaní prvních knih po ruce Aristotelovu Politiku. Téměř na každé stránce můžeme nalézt odkazy ve formě narážky nebo kritiky.*“²⁸ Z ostatných starovekých mysliteľov Montesquieu cituje Platóna a Cicera. Ale najdôležitejším mysliteľom bez pochyby ostáva Hobbes. Montesquieu stále bojoval s jeho teóriou prirodzeného stavu, pôvodu spravodlivosti a suverénnej moci. Pri zhromažďovaní informácií Montesquieu využíval rôzne metódy. Napríklad použil komparačnú metódu pri cestovaní po Európe. Všímal si hlavne vplyv podnebia a pôdy vo vzťahu k zákonom.

Čo sa týka štruktúry diela, je rozdelené do častí, kníh a kapitol. Toto rozdelenie prebral od P. Lamyho, s ktorým sa Montesquieu stretol na oratoriánskom kolégiu v Juilly. Lamy radil mladým adeptom vedy, aby si robili zo všetkých diel výpisy, zoradzovali ich a potom ich komentovali. Tvrdil, že kto chce napísať bohaté dielo, musí systematicky študovať prístupný materiál aspoň dvadsať rokov. Je potrebné mať pri tom osobitný zápisník pre rôzne myšlienky a postrehy, ktoré je možné neskôr použiť. Všetky tieto metódy Montesquieu aplikoval v ohromujúcom meradle.²⁹

Dielo sa skladá zo šiestich častí. Prvá časť, podľa nášho názoru najdôležitejšia, sa zaoberá teóriou jednotlivých štátnych zriadení. V druhej časti sú analyzované vzťahy medzi štátmi a problém politickej slobody vo vzťahu k ústave. Tretia časť porovnáva vzťah zákonov k podnebiu a pôde. V štvrtej časti sa zameria na ekonomické faktory vplývajúce na zákony, a to obchod, peniaze a obyvateľstvo. Piata časť je venovaná náboženstvu a jeho úlohe pri formovaní zákonov. Posledná šiesta časť obsahuje knihy právnických dejín

²⁸ DOHNÁLKOVÁ, H. *Montesquieu a najkrásnejší monarchie*. Praha : FILOSOFIA, 2006, s. 42

²⁹ VANTUCH, A. *Ch.-L. Montesquieu - zápas o dielo*. Bratislava : NAKLADATELSTVO PRAVDA, 1977, s. 48

rímskeho a francúzskeho práva. Montesquieu nezabudol ani na tvorbu zákonov, ktorú zakomponoval do poslednej časti. Dielo celkovo obsahuje až 31 kníh.

Montesquieu postupne skúma všetky faktory, spoločenské aj prírodné, ktoré ovplyvňujú zákony. Ten, kto chce pochopiť zriadenie štátu sa musí zamerať na politickú štruktúru, podmienky, v ktorých národ žije a jeho históriu, inak obraz, ktorý si vytvorí bude nedokonalý a plný pochybností. Knihu treba brať ako celok a neobmedzovať sa napríklad len na politickú teóriu. Až potom bude možné vytvárať jednotlivé závery. *Duch zákonov* je jedno z najdôležitejších diel v politickom myslení.

3.1 Zákon, základ každého národa

Výskum Montesquieuho spočíva v celkom novom metodologickom prístupe. Pri skúmaní javov v spoločnosti používa hlavne porovnávaciu metódu. Porovnáva predovšetkým politické zriadenia z antiky, republikánskeho Ríma a porovnáva ich so zákonodarstvom a politickým zriadením rodného Francúzska. Dochádza k záveru a presvedčeniu, že ľudská spoločnosť vznikla z objektívneho ducha, ktorý formoval históriu a tým aj ducha národov. Montesquieu delil zákony na objektívne, nemenné, ktoré súvisia s existenciou Boha, človeka, prírody a na zákony, ktoré vyplývajú priamo z povahy vlád.

Nad všetkými týmito zákonmi stoja zákony prírody. Podľa týchto zákonov jednotlivec v prírode myslí len na zachovanie samého seba, vlastného bytia, čo v ňom vyvoláva strach. Tento strach je jeho slabosť. Každý si bol rovný. No keď sa človek začal formovať do spoločností táto slabosť pominula, rovnosť mizne a vzniká vojnový stav. „Každá jednotlivá spoločnosť začína pociťovať svoju silu. To vyvoláva medzi národmi vojnový stav. Jednotlivci začínajú pociťovať svoju silu v každej spoločnosti. To spôsobuje vojnový stav medzi nimi.“³⁰ Tam kde vzniká vojnový stav je nutnosť zavedenia zákonov medzi ľuďmi, a tak vzniká medzinárodné právo, ktoré sa dotýka všetkých spoločností.

Tým, že každý národ je ovplyvňovaný rôznymi elementmi prostredia, ako sú napríklad geografické činitele, ekonomické podmienky, tradície, sociálna štruktúra, kultúra a náboženstvo je nutné, aby zákony boli prispôsobené týmto podmienkam. Z toho vyplýva, že zákony jedného nemusia vyhovovať zákonom druhého a naopak. Napríklad severské národy sú pracovité, pedantné, disciplinované a aktívne. Preto sa pre ne hodí republika. Naproti tomu južné národy sú citové, bojazlivé a lenivé, lepšia je pre ne vláda tvrdou rukou

³⁰ MONTESQUIEU, CH. *Duch zákonov*. Bratislava : TATRAN, 1989, s. 115

tzv. despócia.³¹ Je preto nevyhnutné, aby sa zákony a jednotlivá forma vlády prispôsobili povahe krajiny. Montesquieu rozdeľuje formy vlády na tri druhy:

- republikánska, moc je v rukách národa alebo jeho časti,
- monarchistická, vládne jej jeden človek pomocou pevne stanovených zákonov,
- despotická, všetko je podriadené svojvôli jednotlivca bez zákonov a pravidiel.

Montesquieu pri republike rozlišuje medzi vládou národa (demokracia) alebo jeho časti (aristokracia). V demokracii pochádza všetka moc od občanov. Základným právom je právo hlasovať. Je však dôležité presne určiť, ktorý občan týmto právom disponuje a ktorý nie. Bez toho by nebolo možné určiť, či prehovoril národ alebo len jeho časť. Napríklad v Sparte na to potrebovali desaťtisíc občanov. Naopak pri veľkolepej Rímskej ríši tento počet nebol nijak stanovený, čo bolo podstatnou príčinou jeho pádu. „*Národ, ktorý má zvrchovanú moc, musí vykonávať sám pre seba všetko, ako sa najlepšie dá. To čo nemôže urobiť musia urobiť ministri.*“³² Citát z diela, odkazuje na potrebu národa zvoliť si svojich ministrov, ktorým odovzdá svoju moc. Ministri následne riadia určitý úsek štátnej správy.

Po presnom určení, ktorý občan má hlasovacie právo sa druhým základným právom v demokracii stáva spôsob, ako tento hlas udeliť. V demokracii sa preferuje spôsob žrebovania. Žrebovanie je spravodlivé a dáva každému občanovi rovnakú nádej. Tu si však Montesquieu kladie dôležitú otázku. Majú byť voľby tajné alebo verejné? Dospel k názoru, že voľby majú byť nepochybne verejné, aby sa tak naplnili všetky znaky demokracie. Vymedzením základných práv v demokracii prichádzame k definícií základného zákona, ktorého podstatou je, aby si ľud sám stanovoval zákony. Často je však vhodné, aby sa jednotlivé zákony prv vyskúšali a potom ustanovili. Ideálny vzor našiel Montesquieu v rímskej a aténskej ústave, podľa ktorých mali zákony platnosť jeden rok. Až keď sa prejavila vôľa národa podrobiť sa tomuto zákonu, nadobudol trvalú platnosť. Podľa nášho názoru by sa tento inštitút mal využívať aj dnes. Nie je žiadnou výnimkou, že novodobé štáty prijímajú právne normy ktorých uplatnenie je len krátkodobé. Riešia len momentálny prechodný stav v spoločnosti. Vzniká tak veľké množstvo obsolentných právnych noriem.

V aristokratickej forme vlády je moc sústredená do rúk určitého počtu osôb. Ľud ako symbol moci nenájdeme. Všetka moc je sústredená do rúk šľachticov. Ak ich je priveľa vytvára sa senát. Najlepším aristokratickým štátom je štát, ktorý sa prikláňa k demokracii. Čím bude ľudovejšia tým bude demokratickejšia. Dá sa to dosiahnuť napríklad

³¹ KRŠKOVÁ, A. *Štát a právo v európskom myslení*. Bratislava : IURA EDITON, 2002, s. 282-283

³² MONTESQUIEU, CH. *Duch zákonov*. Bratislava : TATRAM, 1989, s. 117

prisúdením hlasovacieho práva podľa výšky majetku. Výška majetku sa určí tak, aby hlasovacie právo prislúchalo čo najväčšiemu počtu občanov. Tým by vznikla malá skupina ľudí bez moci, ktorú by sa štát nemusel snažiť potlačiť. Naopak najnedokonalejšou aristokraciou je tá, ktorá sa prikláňa monarchií. Príkladom môže byť aristokratická vláda v Poľsku v 18. storočí, kde boli sediaci otrokmi šľachty.

Monarchia, jej základným zákonom je nevyhnutnosť strednej cesty. Ako sme už spomínali, monarchia je vláda jednotlivca pomocou pevne stanovených zákonov. Strednou cestou by mala byť moc, ktorá túto monarchiu obmedzuje. Ak by nejestvovala, vznikol by despotizmus. Tento princíp sa premietol v citáte: „*Ak niet monarchu, niet šľachty; ak niet šľachty, neexistuje monarcha.*“³³ V niektorých prípadoch môže byť suplujúcim prvkom šľachty náboženstvo, ktoré svojimi duchovnými zákonmi a princípmi reguluje postavenie monarchu.

Pri určovaní základného zákona v despotickej forme vlády sa Montesquieu inšpiruje orientálnymi štátmi. Základným zákonom sa stáva inštitút vezíra, ktorý preberá verejnú správu nad štátom. Vyplýva to z faktu, že človek, ktorý je pánom nad všetkými má sklony k lenivosti, a to ma za následok zanedbávanie štátnych funkcií.

3.2 Princípy jednotlivých vlád

Na úvod treba definovať, aký je rozdiel medzi povahou vlády a princípom vlády. Povahou je to, čo ju robí takou aká je, princípom je to, čo ju núti konať. Pre každú z foriem vlády je charakteristický princíp, ktorý podriaďuje ľudí jednotlivému typu vlády, aby mohla vhodne fungovať. Pritom každá vláda má svoju zásadu, ktorá ľudí ovláda. V republike je to *cnosť* (la vertu), v monarchii *česť* (l'honneur), v despotickej vláde *strach* (la crainte) a v aristokracii *umiernenosť v cnosti* (la modération).³⁴

Cnosť Montesquieu charakterizuje ako lásku k republike, teda k zákonu a k vlasti. Keďže v republike je moc sústredená v rukách občanov, museli byť cnostní, aby túto moc nezneužil a nezvrhli republiku na despotickej štát. Tým, že nie je zneužívaná moc a občania uprednostňujú všeobecné blaho pred blahom jednotlivca vzniká sloboda. Sloboda a cnosť sú navzájom prepojené, zo stratou cnosti zaniká sloboda. Montesquieu čelil kritike. Kritikom sa nepáčilo, že princíp cnosti je spájaný len s republikou a nie je princípom

³³ MONTESQUIEU, CH. *Duch zákonov*. Bratislava : TATRAN, 1989, s. 121

³⁴ ŠEJVL, M. *Idea právneho štátu v dejinách filozofie*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2014, s. 200

monarchie. Jeho obrana spočívala v tom, že aj keď cnosť nie je hybnou silou v monarchii neznamena to, že sa tam nenachádza. Toto vysvetlenie nebolo postačujúce, preto sa Montesquieu rozhodol ostať pri svojej starej interpretácii pojmu, aj keď sa to mnohým nepáčilo.

Vo vzťahu aristokratického štátu a jednotlivých princípov vlád vychádza Montesquieu z názoru, že aj keď je v aristokracii cnosť nutná nie je potrebná v takej miere ako v republike. Ľud, ktorý je poddaný voči šľachte je obmedzovaný zákonmi. Na udržanie poriadku medzi nimi je potrebné menej cnosti. Čo však bude obmedzovať šľachtu? Ak by šľachta vykonávala zákony svojvoľne, išla by proti sebe. Je preto nutné, aby ich vzťahy boli regulované, rovnako ako pri republike, cnosťou. Lenže, ak by cnosť ako princíp bola pre všetkých rovnaká, ľahko by sa mohlo stať, že by sa šľachta stala rovná občanom, čo by malo za následok vytvorenie republiky. Cnosť treba ohraničiť, *umierniť*, aby sa šľachtici stali rovnými medzi sebou a tým zachovali svoj stav.

Pri definovaní princípu vlády v monarchii Montesquieu vychádzal z komparácie republiky a monarchie, nahrádza cnosť princípom *cti*. Monarchia existuje nezávisle od lásky k vlasti, neexistuje žiadne verejné blaho. „*Zákony tam jestvujú namiesto všetkých cností, čo nie sú vôbec potrebné; štát ich od vás nežiada: čin, ktorý nespôsobí rozruch, tam istým spôsobom nič neznamena.*“³⁵ Aj keď sú svojou podstatou všetky zločiny verejné, treba rozlišovať zločiny skutočne verejné od zločinov súkromných. Súkromným zločinom je taký, ktorý uráža postavenie jednotlivca v spoločnosti. V republike sa spáchaním súkromného zločinu uráža štátne zriadenie, v monarchii urážajú postavenie jednotlivca. V monarchii je takmer každý dobrým občanom, no málokto je čestný. Aby bol občan čestný musí milovať štát kvôli nemu samému ako kvôli sebe. Kým je v republike ctižiadostivosť nebezpečná a škodí jej, v monarchii je to naopak. Dáva jej život a je bezpečná, pretože ju možno kedykoľvek potlačiť zo strany panovníka.

Pokiaľ medzi panovníkom a ľuďom neexistuje žiadna prekážka v podobe zákonov, vláda sa stáva despotickou. Ide o najhoršie štátne zriadenie. Za úvahu stojí fakt, že Montesquieu definuje štát ako spoločnosť, kde vládnu zákony. Vynára sa teda otázka, je despotizmus forma štátneho zriadenia? Ak sa budeme na despotizmus pozeráť z hľadiska existencie moci, potom je štátnym zriadením. Na strane druhej, ak by sme sa zamerali na vymedzenie politického vzťahu k zákonom, je tento systém vlády nepolitický, a teda nemôže byť štátnym zriadením. Neexistencia zákonov, ktoré by regulovali svojvôľu

³⁵ MONTESQUIEU, CH. *Duch zákonov*. Bratislava : TATRAN, 1989, s. 126

panovníka, neexistencia štátneho aparátu a slobody majú za následok potlačenie ľudskej prirodzenosti, ktorá vedie ľudí k spoločenstvu sa. Je preto nutné, aby *strach* potlačil odvahu a udusil aj ten najmenší náznak ctižiadosti. Ak by panovník čo i len na chvíľu upustil a nezničil hneď všetkých, ktorí majú vedúce postavenie bolo by všetko stratené.

V demokratických republikách sa zákonodarcovia snažili udržiavať rovnosť medzi občanmi. Tam kde rovnosť nebola vznikla závisť. Každý chcel byť vyššie a vyššie. Z poddaného sa chce stať pán, aby mohol panovať nad inými. Preto treba rovnosť medzi ľuďmi vniest pomocou zákonov. Zákonodarcovia v starovekom Ríme pri vzniku novej republiky, alebo keď starý zákon stratil platnosť rozdeľovali pôdu rovnakým dielom. Pre udržanie poriadku treba urobiť všetko a podriať tomu zákony týkajúce sa zmluvných úkonov, ako napríklad vená žien, dary, dedenie a testamenty. Ak by tak neurobili vznikne do republiky nerovnosť a zanikne.

Vždy, keď by bolo dovolené dať svoj majetok komukoľvek podľa svojej vôle, vôľa jednotlivca by narušila ustanovenia základného zákona. Filolaos z Korintu ustanovil v Aténach zákon, ktorým sa zakazovalo nadobudnutie dvojitého dedičstva. Zákon nechcel, aby jediný človek mal viac podielov pôdy. V Aténach však vznikali aj zákony, ktoré nemali žiaden zmysel. Dovoľovali si vziať za manželku svoju pokrvnú sestru, ale nie nevlastnú. Tento zvyk pochádzal z počiatkov ľudstva. Zmyslom zákona bolo zabránenie dvojitého dedenia pôdy. „*Když se někdo oženil s nevlastní sestrou se strany otcovy, mohl nabáti jen jednoho dědictví po svém otci; když si však vzal za manželku svou vlastní sestru, mohlo se státi, že otec, nemaje jiného mužského potomka, jí odkázal její díl a že proto její bratr, který se s ní oženil, by nabytí najednou dvou podílů.*“³⁶

V prípade, ak mal otec viac potomkov platil zákon, podľa ktorého mal otec určiť jedného z nich, ktorý zdedí jeho majetok a ostatné deti dať na adopciu niekomu, kto deti nemal. Muselo sa však dodržať pravidlo, aby počet občanov neprekročil počet podielov, čo z hľadiska realizácie zákona bolo nemožné. Podľa nášho názoru na zachovanie rovnosti stačí prijať cenzus, ktorý by v určitom momente zotrel rozdiely. Ďalšou alternatívou by mohlo byť prijatie zákonov týkajúcich sa daní. Zákony by ukladali povinnosť bohatých občanov platiť dane, ktoré by sa prerozdělili medzi chudobných. A naopak chudobní by boli od platenia oslobodení, respektíve by mali iné úľavy, ktoré by im zaručili rovnosť. Je však veľmi náročné vo všetkých demokraciách zaviesť rovnaké rozdelenie prostriedkov medzi chudobných. Za určitých okolností by takéto opatrenia mohli byť nepraktické,

³⁶ CHOVANCOVÁ, J. *Antológia z politickej a právnej filozofie*. Bratislava : Vysoká škola práva, 2007, s. 82

nebezpečné, dokonca by mohli útočiť na štátne zriadenie. Vždy keď nastane situácia, kedy by sa malo zachádzať do krajných prostriedkov riešenia je vhodné sa uchýliť k iným prostriedkom. Jedným z nich by mohlo byť zriadenie určitého orgánu, ktorý by sa stal vzorom pre občanov. Tento orgán sa musí držať hlavne ustanovení minulosti a musí konať tak, aby sa ich ľud nikdy nezriekol.

Môže sa stať, že ak demokracia žije z obchodu a sú v nej veľmi bohatí jednotlivci, stratia umiernenosť, disciplinovanosť a pracovitosť. Preto je úlohou zákonodarcov, aby sa prijali také zákony, ktoré udržia rovnosť. Zákony, ktoré rozdeľujú majetok, rovnomerne podľa toho ako rastie obchod, musia každému chudobnému zabezpečiť patričný blahobyt, aby mohol pracovať a každému bohatému obchodníkovi zabrániť, aby nadobudol také bohatstvo, že by prestal pracovať. Veľmi dobrý je zákon, ktorý prisudzuje všetkým deťom rovnaký podiel z dedičstva po otcovi. Následkom je, že aj keď otec mal nahromadený veľký majetok, potomkovia po prisúdení svojich podielov budú mať majetok menší. Tým, že potomkovia ostanú chudobnejší sú nútení sa vyhýbať prepychu a musia začať pracovať ako ich otec.

Čo sa týka zákonov vyplývajúcich z aristokratickej vlády, ich hlavnou úlohou, ako v demokraciách, je udržanie rovnosti. Z pohľadu zriadenia štátu ide o veľmi ťažkú úlohu keďže už z povahy vlády je daná nerovnosť. Hlavnými zdrojmi neporiadku je nerovnosť medzi vládncami a ovládanými, no existuje aj medzi rôznymi členmi stavu, ktorý vládne. Z hľadiska zákonov, ktoré treba uplatňovať by sme vyzdvihli hlavne daňové zákony. Pomocou nich treba zabrániť, aby šľachta nebola od platenia daní nijak oslobodená. Tak isto treba dbať na spravodlivé vyberanie daní, aby sa nestalo, že si šľachtic bude svojvoľne vyberať dávky pod podmienkou, že sa stanú jeho príjmom za výkon funkcie. Veľmi dobre sa s touto úlohou vyrovnali v aristokratickom Ríme. Úradníci nikdy nevyužívali svoje platy z výkonu verejnej funkcie. Museli platiť dane rovnako ako hociktorý iný občan Ríma, ba dokonca v niektorých prípadoch platili vyššie. A čo je najdôležitejšie, všetky príjmy do štátnej pokladnice sa rozdeľovali medzi občanov bez rozdielu.³⁷

V oblasti obchodného práva je nutné prijať zákony, ktoré by zakázali šľachte obchodovať. Hrozilo by vytvorenie monopolov, čo by malo za následok obmedzenie obchodu medzi rovnými poddanými. Obchod je povolaním pre ľudí, ktorí sú si rovní.

Zákony upravujúce občianske právo by sa mali hlavne zamerať na dedenie. Je nutné odstrániť právo prvorodeného medzi šľachtou. Tým by sa celý majetok spravodlivo

³⁷ MONTESQUIEU, CH. *Duch zákonov*. Bratislava : TATRAN, 1989, s. 143

rozdělil medzi všetkých potomkov, čo by malo za následok udržanie rovnosti. Pre aristokraciu by bolo nekonečné zlo, ak by sa predstavitelia vládnucej vrstvy dostali do chudoby. Chudoba by spôsobila nezhody, ktoré by bolo nutné riešiť. A tým sa dostávame k úlohe súdnictva. Spory treba riešiť pohotovo, najlepšie ešte skôr ako vzniknú. Ak by tieto spory nedokázala riešiť šľachta sama, je nutné zriadiť úrad tribúna.

*„Monarchická vláda má pred republikánskou jednu veľkú výhodu: štátne záležitosti riadi jednotlivec, takže sa vybavujú rýchlejšie.“*³⁸ Lenže sám Montesquieu vystíha pred touto rýchlosťou. Varuje, že by sa mohla veľmi ľahko zmeniť na unáhlenosť, z čoho by vyplývalo veľa chýb v riadení štátu zo strany monarchu. Tie by mohli vyvolať stratu cti, ktorá je princípom tejto vlády. Preto orgány, zriadené na ochranu zákonov, by mali pri riešení postupovať pomaly a s rozvahou pri riešení panovníkových záležitostí, ktorú nemožno očakávať od nevzdelaných dvoranov a radcov panovníka.

Montesquieu v ďalšej časti diela nespomína nič o jednotlivých zákonoch vyplývajúcich z monarchistickej formy vlády. Domnievame sa však, že chcel poukázať hlavne na zákony z oblasti súdnictva. Keďže v monarchii je sudcom panovník, musel často rozhodovať rýchlo a nesprávne. Nesprávne rozhodnutia by mohli vyvolať nesúhlas s vládou, z čoho by pramenili nepokoje, ktoré by mohli spôsobiť rozpad celej monarchie. Preto, aj keď je v monarchii jediným pánom, zákonodarcom a sudcom monarcha, je nevyhnutné vytvorenie sudcovského aparátu, ktorý by rozhodoval spory pomaly a hlavne spravodlivo.

Po tom, čo sme uviedoli o despotickej vláde, by sa mohlo zdať, že ľudia sa proti tejto forme vlády budú búriť. Lenže väčšina národov sa despotizmu podriadilo. Preto sa Montesquieu pri formulovaní základného zákona despotizmu zameriava na zákony, ktoré by mu mohli uškodiť a spôsobiť rozpad vlády. Zo všetkých despotickej štátov je najhorší ten, kde sa panovník vyhlasuje za jediného vlastníka všetkých pozemkov a rovnako jediného dediča všetkých svojich poddaných. V podstate zaniká akékoľvek vlastnícke právo, čo má za následok stratu vzťahu obyvateľstva k majetku. Domy sa stavajú len na obdobie života, pôda leží ľadom. Nič sa nevylepšuje, stráca sa akýkoľvek pokrok v spoločnosti. Aby sa všetko nezničilo treba obmedziť panovníkovu svojvôľu nejakým zvykom, obyčajou. Montesquieu uviedol príklad z Turecka, kde panovníkovi z dedičstva pripadajú len tri percentá, zvyšok ostáva dedičom.

³⁸ MONTESQUIEU, CH. *Duch zákonov*. Bratislava : TATRAN, 1989, s. 145

V štátoch, kde neexistujú základné práva a slobody, nie je ani stanovené dedičstvo trónu. Preto veľkým problémom, ktorý môže spôsobiť rozpad despotickej vlády je určenie nasledovníka trónu. Často sa stávalo, že právo staršieho brata sa nerešpektovalo a despota si za nasledovníka určil niekoho iného z rodiny, dokonca v niektorých prípadoch aj mimo rodiny. Ako príklad Montesquieu uvádza Moskovské kniežactvo za vlády Petra I. Veľkého. Medzi cárom Petrom Veľkým a jeho synom Alexejom boli neprekonateľné nezhody. Dokazuje to aj list, ktorý zaslal cár svojmu synovi ako posledné ultimátum. Písalo sa v ňom: „*Budeš pre mňa hnisavým údom a ja zabudnem, že si mojím jediným synom.*“³⁹

Bola to reakcia na synov odchod z Moskvy a jeho nezáujem o vládu. Nakoniec tieto nezhody prerástli a Peter dal uväzniť a utýrať syna k smrti. Z pohľadu nástupníctva sa tak zbavil jediného legitímneho nástupcu na trón. Preto po jeho smrti sa nástupcom stala jeho druhá manželka Katarína I. Aj keď bol Peter I. Veľký vykresľovaný ako bezcitný tyran, ktorý sa neštíti ničoho, treba povedať, že jeho reformy zmenili Rusko, ktoré sa otvorilo západu a pretvorilo na komplexnú modrenú krajinu.⁴⁰ Preto je potrebné, aby sa následníctvo určovalo základným, podľa ktorého by nasledovníkom bol najstarší zo synov despota. Tým by sa zabránilo nezhodám medzi súrodencami, ktorí by boli vopred viazaný nemenným zákonom. V despotických štátoch je ťažké si predstaviť občianske zákony. Z toho, že všetky pozemky patria panovníkovi vyplýva, že neexistujú žiadne zákony o vlastníctve pôdy. Rovnako je to aj pri dedičstve, neexistujú žiadne zákony z dôvodu, že jediným legitímnym dedičom je panovník. V niektorých prípadoch je despota aj jediným obchodníkom v krajine, takže všetky zákony o obchode sa stávajú zbytočnými.

3.3 Trestné zákony a súdenie v jednotlivých typoch vlád

V monarchii si vyžaduje súdnicstvo sudcu, ktorý sa stále cibrí a zdokonaľuje podľa toho, čím je väčšia krajina, na ktorej vykonáva správu. Preto nie je žiadne prekvapenie, že v zákonoch monarchie nájdeme množstvo obmedzení a výnimiek, na ktoré sa rozširujú jednotlivé prípady. Tým, že je monarchia rozdelená na viac správnych celkov, v každej z

³⁹ Dostupné na internete: <http://www.pluska.sk/plus-7-dni/zahranicie/osvietenec-aj-tyran-peter-velky-poslal-popravu-vlastneho-syna.html> [cit. 2015-10-16].

⁴⁰ Dostupné na internete : <http://www.valka.cz/12628-Peter-I-Velky-Vnutropoliticke-reformy> [cit. 2015-10-17].

nich sa súdne rozhodnutia môžu líšiť. Môže však nastať situácia, že sudcovia, ktorí sa striedajú, majú rozličné myslenie, ktoré má za následok vydávanie rôznych rozhodnutí v tej istej veci. Preto je nevyhnutné vytvoriť právnu vedu, ktorá by sa zaoberala jednotlivými rozhodnutiami a zjednocovala tak súdnu prax v oblasti rozsudkov. Vo vzťahu k zákonom z oblasti trestného práva je potrebné, aby monarcha poznal každú svoju provinciu. Čím je jeho územie rozsiahlejšie, tým viac je v krajine rôznych obyčajou, ktoré treba zohľadniť pri formovaní zákonov.

*„V štátoch s umiernenou vládou, kde si vážia aj toho najbezvýznamnejšieho občana, môžu človeka pripraviť o česť alebo majetok len po dlhom vyšetrovaní; príde o hlavu len vtedy, keď si to bude vyžadovať sama vlasť; a vlasť siahne po nej až vtedy, keď mu poskytne všemožné prostriedky na jej obranu.“*⁴¹ Podľa nášho názoru z uvedeného citátu vypláva viacero zásad a práv občana pri súdnom procese. V prvom rade by sme spomenuli zásadu voľného hodnotenia dôkazov súdom. Ak súd nemal zákonom predpísanú kvalitu dôkazov, nesmel určitú skutočnosť považovať za dokázanú. Tak isto je veľmi dôležité právo na spravodlivý proces, právo na obhajcu a možnosť použitia opravného prostriedku v prípade nesúhlasu s rozhodnutím súdu. Montesquieu považuje trest smrti ako *ultima ratio*. Tak isto by sa toto pravidlo malo využívať pri tvorbe a aplikácii noriem trestného práva. Preto je nevyhnutné, aby sa trest smrti využíval ako najkrajnejší prostriedok formy potrestania. Zákon sa nesmie interpretovať v neprospech hociktorého občana, ak ide o jeho majetok, česť alebo život.

V despotických štátoch neexistujú žiadne zákony, sudca je sám zákon. Z toho vyplýva, že panovník môže súdiť sám. V monarchii to však neplatí. Ak by sa monarcha rozhodol, že bude jediným sudcom, znamenalo by to začiatok jeho konca. Štátny aparát fungujúci na postúpení moci úradom by sa rozpadol. Prestali by fungovať všetky súdne formality, v štáte by panoval strach. V monarchii je panovník osoba, ktorá stíha, trestá alebo oslobodzuje obžalovaných. Preto by bolo nezmyselné ak by vynášal odsudzujúce rozsudky a potom ich sám rušil. Okrem iného by sa občanom poplietli pojmy, nikto by nevedel či ho panovník oslobodil spod obžaloby alebo vyhlásil nad ním milosť. Montesquieu uvádza príklad v procese s vojvodom de la Valette, v ktorom chcel kráľ Ľudovít XII. sám rozhodnúť. Kráľ vydal zatýkací dekrét a donútil niekoľko úradníkov z parlamentu a štátnych radcov, aby mu ho odobrili. Francúzsky kancelár Pomponne de Bellièvre zaujal k tejto situácii tvrdý odpor, ktorý vyjadril vo svojom otvorenom liste

⁴¹ MONTESQUIEU, CH. *Duch zákonov*. Bratislava : TATRAN, 1989, s. 158

kráľovi. Povedal, že vidí: „V tej právnej záležitosti jednu zvláštnosť, totiž, že panovník zaujíma stanovisko v procese vedenom proti jednému zo svojich poddaných, veď králi si vyhradili právo udeľovať milosť a odsúdenie ponechávali svojim úradníkom. A vaše veličenstvo by chcelo vidieť pred sebou na lavici obžalovaných sedieť muža, ktorého by poslalo prostredníctvom vlastného rozsudku za hodinu na smrť!“⁴² Rozsudky vydávané panovníkom by sa tak stali prameňom nespravodlivosti a zneužívania moci. Mohlo by sa ľahko stať, že by si poddaní u panovníka kupovali rozsudky. Preto by v monarchiách mali byť len sudcovia a správať sa ako rozhodcovia. Mali by spolu uvažovať o svojich názoroch, radiť sa a v prípade nesprávneho posúdenia veci sa prispôsobovať mienke druhých.

V republikách to je práve naopak. Za príklad Montesquieu uvádza Rím alebo grécke mestá. V nich sa sudcovia o svojich názoroch nijak nezhovárali, neradili a prihliadali na názory iných. Ich stanovisko v prípade oznamovali jedným z týchto troch spôsobov: oslobodzujem, odsudzujem, pochybujem. Ďalej Rím podľa vzoru Grékov prebral systém podávania žaloby. Stanovilo sa, že súdne konanie sa môže začať len ak oprávnený podá na súd presne formulovanú žalobu, podľa ktorej sa bude súdne konanie viesť. V jednotlivých vzoroch žaloby sa musela presne vymedziť podstata, aby sa zabránilo počas priebehu konania túto žalobu meniť. Z toho vyplýva, že v Ríme sudcovia pripúšťali len presne formulované žaloby.

Čo sa týka trestania, Montesquieu v štátoch s umiernenou formou vlády tvrdí, že hanba a strach z trestu sú dôvody, ktoré vedia zamedziť zločinnosti. Najväčším trestom pre občana bude už len to, že ho zo spáchania zločinu usvedčia. V despotickej vláde je potrebné na udržanie poriadku zaviesť čo najprísnejšie tresty. Napríklad v takom Japonsku sa trest smrti uplatňoval takmer na všetky priestupky. Cieľom nebola náprava vinníka, ale pomsta za urážku cisára. Smrťou sa trestalo aj klamanie úradníkov. To malo medzi ľuďmi zasiať strach, lebo len nad vystrašenými ľuďmi sa dá vládnuť kruto. Rovnako tomu bolo aj v neďalekej Číne kde dávali roztrhať na kusy zlodějov, ktorí pri páchaní trestného činu niekoho zabili. Pre despotický štát je typické mučenie a týranie, ktoré posluží ako hybná sila riadenia štátu. Často sa stávalo, že aj keď bol páchatel nevinný podstúpil túto tortúru ako odstrašujúci príklad pre ostatných. Typická je aj zásada odplaty tzv. talio.

Veľa krát, bez ohľadu na formu vlády, sa stáva, že v štátoch vznikne nejaký nedostatok a vláda ho chce rýchlo napraviť. No neprihliada pri tom na staré zákony, ale

⁴² MONTESQUIEU, CH. *Duch zákonov*. Bratislava : TATRAN, 1989, s. 160

snaží sa prijať nový, s krutým trestom. Lenže treba prihliadať na to, že rovnako ako pri starom zákone sa strach vytratí aj pri novom. Montesquieu to najlepšie vysvetľuje na príklade lúpeží na obchodných cestách. Štát chcel toto protiprávne konanie zamedziť trestom lámania na kolese. Na určitý čas to pomohlo, ale lúpeže opäť pokračovali. Iný príklad uvádza pri zákone o dezercii z vojska. Proti každému kto dezertoval z vojska sa mal uplatňovať zákon, podľa ktorého bol dezertér odsúdený na trest smrti. Zákon však nemal žiaden aplikačný efekt. Dezercie sa neskončili, keďže pre vojaka sa smrť stala prirodzenou súčasťou jeho života. Preto Montesquieu navrhol riešenie, podľa ktorého sa mali ponechať staré zákony v platnosti a stíhať vinníkov zneuctením ich osoby na celý život. Medzi takéto tresty patrili napríklad odrezávanie uší alebo rozpučenie nosa. Najlepšie tento stav vystihuje Montesquieuho citát: *„Zákonodarca, ktorý chce napraviť zlo, myslí často len na nápravu, oči upiera len na tento cieľ a ako slepec nevidí prípadné ťažkosti. Keď sa nedostatok napravi, každý vidí už len zákonodarcu.“*⁴³

Najpodstatnejšie zo všetkého teda je nájsť kompromis, do akej miery sa bude trestať ten ktorý trestný čin. Úlohou zákonodarcu je udeľovať tresty tak, aby sa páchatelia vyhýbali väčším zločinom, ktoré viac ohrozujú spoločnosť. Je preto neprijateľné, aby sa udeľoval rovnaký trest pre páchatel'a, ktorý kradne a pre páchatel'a, ktorý kradne aj vraždí. Vzhľadom na udržanie bezpečného štátu, hlavne republiky, sa musia tresty rozlišovať. Myslíme si, že v oblasti trestania boli názory Montesquieuho nadčasové. Čo sa týka trestania v našich podmienkach Slovenskej republiky, zásady trestania sú obdobné. Sú uvedené zásady pri ukladaní trestov. Jedna zo zásad znie: *„Pri určovaní druhu trestu a jeho výmery súd prihliadne najmä na spôsob spáchania činu a jeho následok, zavinenie, pohnútku, príťažujúce okolnosti, poľahčujúce okolnosti a na osobu páchatel'a, jeho pomery a možnosť jeho nápravy.“*⁴⁴

Montesquieu sa však nezameriava len na metodiku trestania, ale aj na význam udelenia milosti ku vzťahu nápravy páchatel'a zločinu. Ak je milosť udeľovaná s rozumom a len v odôvodnených prípadoch, má priaznivejšie účinky ako výkon trestu. Častokrát sa stáva, že páchatel' spáchal zločin bez zavinenia. Výkon trestu by tak mohol hlboko rozvrátiť jeho spoločenské postavenie, rodinu a iné vzťahy. Preto si myslíme, že udelenie milosti zo strany panovníka, prezidenta alebo inej hlavy štátu môže mať často priaznivejšie účinky pre páchatel'a ako výkon trestu.

⁴³ MONTESQUIEU, CH. *Duch zákonov*. Bratislava : TATRAN, 1989, s. 164

⁴⁴ Pozri § 34 ods. 4 zákona č. 300/2005 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

3.4 O zákonoch, ktoré vytvárajú slobodu

Montesquieu sa pojmu sloboda venuje v jedenástej a dvanástej knihe jeho diela. Rozlišuje medzi slobodu filozofickou, ktorá spočíva v možnosti uplatňovať svoju vôľu a slobodu politickú, ktorá je slobodou človeka v rámci spoločnosti. V druhej sa venuje zákonom formujúcich slobodu vo vzťahu k občanovi.

Pri definovaní slobody Montesquieu musel vychádzať zo skutočnosti, že slovo sloboda ma nekonečné množstvo významov. Jedni slobodu chápu ako možnosť zvrhnúť panovníka, druhí zas ako právo nosiť zbraň a páchať násilie. Mohlo by sa teda zdať, že slobodu možno spájať s akoukoľvek formou vlády, no nie je to tak. Len v demokratickom štáte občan naozaj môže robiť to čo chce. Preto je sloboda spájaná so zriadením republiky. Ale aj tu nie je sloboda absolútna a má svoje mantinely tvorené zákonmi. Tie zabezpečia, aby nikto nemohol zneužívať svoju moc. Najlepším spôsobom by bolo obmedziť moc jednotlivca pomocou ústavného zákona, čo nakoniec Montesquieu vo svojom diele aj spomína. „*Ústava môže byť taká, že nikto nebude musieť robiť, k čomu ho zákon nezaväzuje, a nerobiť to, čo mu zákon dovoľuje.*“⁴⁵ Táto myšlienka sa stala základom pre vznik právneho štátu.

3.4.1 O slobode v anglickom štátnom zriadení

Montesquieu sa v šiestej kapitole jedenástej knihy venuje anglickému štátnemu zriadeniu a jeho vplyvu na politickú slobodu. Túto kapitolu napísal hneď bezprostredne po návrate z Anglicka roku 1733. Táto časť sa hneď stala najpopulárnejšou. Anglicko sa vyznačuje umiernenou a zákonnou vládou, ktorej cieľom je sloboda. „*Politická svoboda se prejavuje u každého občana duševním klidem, který prýští z jeho přesvědčení, že jeho život je bezpečen; aby každý občan požíval této svobody, musí být vláda taková, aby se nemusel jeden občan báti druhého.*“⁴⁶ Z tohto vymedzenia politickej slobody je jasné, že Montesquieu nespája slobodu s podieľaním sa občana na politickom živote, ako to bolo v antických demokraciách. Sloboda závisí na tom, ako je moc vykonávaná, nie na forme zriadenia štátu. Preto sa domnieva, že sloboda je možná vo Francúzsku, kde možnosť občana byť politicky činný je vylúčená.

⁴⁵ MONTESQUIEU, CH. *Duch zákonov*. Bratislava : TATRAN, 1989, s. 206

⁴⁶ ŠEJVL, M. *Idea právního státu v dějinách filozofie*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2014, s. 202

Aby sa zaistila politická sloboda je nutné zamedziť zneužívaniu moci, pretože zo skúseností je známe, že každý človek, ktorý má moc, má tendenciu ju zneužívať vo svoj prospech. A práve na zabránenie tohto zneužívania Angličania zaviedli deľbu moci.

Každý štát má tri zložky moci: zákonodarnú, výkonnú a súdnu. Pomocou zákonodarnej moci panovník alebo úradníci vydávajú nové zákony, alebo rušia už platné. Výkonná moc riadi záležitosti medzinárodného práva a slúži na uzatváranie mieru alebo na vyhlásenie vojny. Ďalej pomocou nej môže panovník prijímať alebo vysielat veľvyslancov. Posledná súdna moc trestá občanov, ktorí spáchali zločin alebo rieši jednotlivé spory medzi občanmi. Kým prvé dve moci sú čisto politické, súdna moc je apolitická.

Sloboda prestane existovať, ak zákonodarnú a výkonnú moc začne vykonávať jedna osoba alebo štátny orgán. Môže sa stať, že monarcha alebo senát vydajú tyranské zákony, ktoré sa budú tyransky vykonávať. Rovnako treba striktne dodržať, aby sa súdna moc oddelila od ostatných zložiek. Najlepším príkladom je Anglicko, kde sú všetky tri zložky moci oddelené. Naopak vo väčšine monarchií vrátane Francúzska je zákonodarná a výkonná moc v rukách panovníka, no stále môžeme hovoriť o umiernennej forme vlády, keďže súdna moc je mimo sféry a vplyvu panovníka. To sa však nedá povedať o despotických štátoch, kde sú všetky tri zložky moci kumulované v jednej osobe. Ako príklad Montesquieu uvádza Turecko, ale aj talianske republiky, v ktorých je všetka moc v rukách kolektívneho orgánu. V Benátkach patrí zákonodarstvo *veľkej rade*, výkonná moc je v rukách *pregadimu* a súdna moc patrí *štyridsiatim*. Mohlo by sa teda zdať, že moc je v štáte jednotlivo oddelená a nijak sa neovplyvňuje, ale nie je to tak. Dôvod je jednoduchý, všetky tieto orgány sú riadené tými istými úradníkmi.

Zákonodarná moc v Anglicku je tvorená z dvoch orgánov. Prvý je *House of commons* (dolná snemovňa), druhý *House of lords* (snemovňa lordov). Čo sa týka dolnej snemovne, je tvorená zo zástupcov ľudu, ktorí sú volení vo všeobecných priamych voľbách. Nevolia sa však zástupcovia z obyvateľov celej krajiny. Je rozdelená na menšie časti, z ktorej sa zvolení zástupcovia dostávajú do parlamentu. Je to logické, lebo ľudia oveľa lepšie poznajú potreby svojho mesta, prípadne okolia ako potreby celej krajiny.⁴⁷

Podľa nášho názoru by sa tento volebný systém mohol uplatniť aj v podmienkach Slovenskej republiky. Rozlohou je Slovensko v porovnaní s Anglickom malá krajina, no aj tak by sa dala rozdeliť na menšie volebné obvody. Či už na obvody podľa vyšších

⁴⁷ DOHNÁLKOVÁ, H. *Montesquieu a najkrásnejší monarchie*. Praha : FILOSOFIA, 2006, s. 106

územných celkov, alebo by mohla byť delená na západ, stred a východ. Prinieslo by to osobnejší kontakt volených zástupcov s obyvateľstvom, a tým aj vyššiu zodpovednosť pri plnení svojich povinností. Ďalšou výhodou by bolo, že by zástupca pochádzal z obvodu, ktorý veľmi dobre pozná a vie čo je v jeho záujme najlepšie. Motivácia na nápravu problémov by bola oveľa väčšia ako je to teraz, pri zástupcoch, ktorí pochádzajú prevažne z jednej časti Slovenska.

Snemovňa lordov je tvorená z ľudí, ktorí vynikajú majetkom, pôvodom alebo vážnosťou. Zjednodušene ide o zástupcov šľachty. Ak by nastala situácia, že by ich hlas mal rovnakú váhu ako hlas obyčajných občanov nastala by nerovnováha, pretože všeobecná sloboda by stala pre nich otroctvom. Preto ich účasť na riadení štátu musí byť priamo úmerná výsadám, ktoré im poskytuje štát, v tomto prípade kráľovstvo. Už len z toho, že tento zákonodarný orgán je tvorený zo zástupcov šľachty je nutné, aby účasť v ňom bola dedičná. Aby svoje postavenie šľachta nezneužívala vo svoj prospech jej účasť pri tvorbe zákonov je obmedzená. Ide hlavne o zákony týkajúce sa daní. Ich jediným právom je rušenie zákonov. Pod právom rušiť zákony Montesquieu rozumie právo anulovať rozhodnutie, ktoré vydal niekto iný. Zákonodarná moc sa teda zverí šľachticom a určeným zástupcom ľudu. Každý z nich sa bude stretávať oddelene, rokovať zvlášť a ich záujmy a názory budú odlišné, čo v konečnom dôsledku bude výhodné pre všetkých občanov v krajine.

Výkonnú moc musí mať v rukách jedine monarcha. Vláda si totižto vyžaduje rýchle a okamžité rozhodnutia, ktoré zabezpečí jeden človek ako viacerí. Keby nebolo monarchu a jeho výkonná moc by sa zverila zákonodarnému zboru, sloboda by zanikla, spojili by sa dva druhy moci. Kontrolným mechanizmom výkonnej moci voči moci zákonodarnej je, že určuje čas a trvanie zhromaždení zákonodarného zboru, musí však prihliadať na všetky známe okolnosti, ktoré by mohli ovplyvniť zasadnutie. Ak by sa zákonodarný zbor schádzal kedykoľvek nebolo by jasné, kedy bol uznášania schopný a kedy nie. Následne by sa nedalo rozlíšiť, ktorý zákon bol prijatý, a ktorý nie. Ďalším prostriedkom obmedzenia zákonodarnej moci zo strany panovníka je právo veta. Lenže v podmienkach Anglicka kde je zákonodarný zbor zložený z dvoch častí je toto právo veta dané aj jednotlivým snemom. Týmto právom môže jeden snem vetovať zákon toho druhého a naopak.

Z pohľadu súdnictva Montesquieu odmieta zlúčenie s inými zložkami moci. No pripúšťa výnimky zakladajúce sa na osobitnom záujme človeka, ktorého postaví pred súd. Ide hlavne o prípady keď pred súdom stojí šľachtic. Z povahy ľudí vyplýva, že vždy budú nenávidieť bohatých a mocných. Keby boli šľachtici súdení pred ľudovými súdmi, ocitli

by sa v nebezpečenstve a nemohli by použiť výsadu, aby ich súdil seberovný. Preto ich treba súdiť pred zákonodarným zborom, ktorý sa skladá zo šľachticov, teda pred snemovňou lordov.⁴⁸ Obvinení majú právo vyberať si svojich sudcov alebo aspoň ovplyvniť ich vymenovanie. Táto moc má byť spravodlivá, efektívna a riadiť sa len textom zákona čo u občanov posilňuje pocit bezpečia. Oddelenie súdnej moci je aj hlavným rozlišujúcim znakom medzi monarchiou a despotickým štátom.

Montesquieu teda zaviedol dva princípy konštitučnej doktríny. Prvým princípom je to, že jeden orgán nemôže mať v rukách dve, či dokonca tri štátne moci. Moc nesmie byť kumulovaná, malo by to za následok vytvorenie despotickeho štátu. Požaduje, aby každá zložka moci bola vytvorená z rôznych elementov, resp. z tých istých ľudí, čo by zabránilo situácií, že by boli zložky podobné. Najvyššia suverénna moc patrí parlamentu, ktorý tvoria hlboko odlišné politické skupiny. Na jednej strane volení zástupcovia z vrstiev ľudu, na strane druhej snemovňa lordov. Každé ich legislatívne rozhodnutie musí byť jednoznačným konsenzom týchto dvoch politických síl. Druhým princípom je, že moc treba konštruovať tak, aby jednotlivé zložky moci si vedeli oponovať, aby každá zložka dokázala vytvoriť prekážku, ktorou zastaví rozhodnutia druhej zložky. Ide o tzv. princíp brzd a protiváh (angl. checks and balances).⁴⁹

Vynára sa preto otázka, čo sledoval Montesquieu vytvorením tejto koncepcie? Predovšetkým mu išlo o vytvorenie štátu s umierneným výkonom moci, ktorý je zárukou slobody. Prekročenie kompetencie orgánu ustanovenej zákonom Montesquieu nebral ako porušenie jeho konštitučnej doktríny. Pre neho bolo oveľa viac nebezpečné, ak štátny orgán zneužíval svoju moc a snažil sa zvýhodňovať len určitú skupinu v spoločnosti a pritom zabúdala na ostatné potreby, ktoré sa v spoločnosti objavujú.

3.4.2 Sloboda vo vzťahu k občanovi

Montesquieu sa nevenoval len politickej slobode. Rovnako veľký význam kládol aj slobode vo vzťahu k občanovi. Táto sloboda závisí od bezpečnosti, ktorú štát dokáže občanovi poskytnúť. Môže sa stať, že štátne zriadenie bude slobodné, a občan nie. Rovnako to môže byť aj naopak, občan bude slobodný, ale štátne zriadenie nie. V takýchto prípadoch bude ústava slobodná *de iure* a nie *de facto*, občan bude slobodný podľa

⁴⁸ MONTESQUIEU, CH. *Duch zákonov*. Bratislava : TATRAN, 1989, s. 210

⁴⁹ KRŠKOVÁ, A. *Dejiny politickej a právnej filozofie*. Bratislava : IURA EDITION, 2011, s. 410

skutočnosti, no nie však podľa práva.⁵⁰ Sloboda občana nie je nikde tak ohrozená ako pri verejných či súkromných žalobách. Je preto nevyhnutné vytvoriť taký systém súdnictva, ktorý dokáže túto slobodu ochrániť. Zákony, ktoré pripustia, aby bol občan odsúdený na smrť na základe výpovede jedného svedka, sú pre vytvorenie slobody neprípustné. Montesquieu sa k tejto problematike vyjadril nasledovne: „*Rozum vyžaduje dvoch svedkov, pretože jeden niečo tvrdí, druhý zapiera a navzájom sa vyrovnávajú; aby sa záležitosť právne vyriešila, musí do nej vstúpiť tretí.*“⁵¹

V našom právnom poriadku by sme tieto myšlienky mohli spojiť s princípom kontradiktórnosti v súdnom konaní. Tento princíp je založený na tom, že každý účastník konania musí mať možnosť posúdiť, či a do akej miery je písomné vyjadrenie jeho odporcu právne významné, či obsahuje také skutkové dôvody, na ktoré je potrebné z jeho strany reagovať alebo sa k nemu vhodne vyjadriť.

Bezpečnosť sa dá dosiahnuť aj vytvorením takých trestných zákonov, ktoré by trestali podľa povahy zločinu. Obmedzila by sa tým svojvôľa sudcov pri ukladaní trestov. Montesquieu rozdeľuje zločiny do štyroch skupín. Prvá uráža náboženstvo, druhá mravy, tretia skupina ohrozuje pokoj a posledná bezpečnosť občanov. Tresty, ktoré sa uložia musia vyplývať z povahy každej skupiny zločinov.

Do skupiny zločinov urážajúcich náboženstvo Montesquieu zaraďuje tie zločiny, ktoré priamo ohrozujú alebo narušajú náboženstvo. Patria sem hlavne svätokrádež a priestupky prerušujúce náboženské obrady. Trestom za páchanie takéhoto zločinu je zbavenie previnilca všetkých výhod, ktoré náboženstvo ponúka. Zaraďujeme sem najmä zákaz vstupu do chrámu, vyhostenie zo spoločenstva veriacich, ale aj menej efektívne tresty ako napríklad kliatba či prekliatie.

Porušenie verejnej alebo súkromnej mravnosti patrí do druhej skupiny zločinov. Ide o porušenie zákonov, ktoré ustanovujú, ako užívať zmyslové radosti a pohlavný styk. Postačujúcim trestom pre vinníkov je odňatie výhod, ktoré spoločnosť spája s čistotou mravov, rôzne pokuty, zákaz vychádzania z domu, verejná potupa, dokonca v niektorých prípadoch vyhostenie z mesta. Všetky druhy trestov by mali byť dostačujúce na to, aby uviedli nerozvážnosť páchatel'ov na pravú mieru. Netreba sem však zaraďovať zločiny, ako sú únos či znásilnenie. Tieto zločiny treba zaradiť do štvrtej skupiny, čiže do zločinov proti bezpečnosti občanov a treba ich trestať najprísnejšie. Montesquieu ich prirovnáva k trestom smrti. Ide o odplatu spoločnosti voči páchatel'om, ktorý pripravili občana o

⁵⁰ MONTESQUIEU, CH. *Duch zákonov*. Bratislava : TATRAN, 1989, s. 225

⁵¹ Tamtiež, s. 225

bezpečnosť. Občan, ktorý svojim konaním porušil bezpečnosť do takej miery, že odňal alebo sa pokúsil odňať život inému sa musí potrestať trestom smrti. Tento trest je pre chorú spoločnosť liekom.

A tu sa podľa nášho názoru Montesquieu dostáva do rozporu so svojimi vlastnými názormi. V časti kde sme sa venovali trestaniu zločinov podľa jednotlivých typoch vlád bolo trestanie formou odplaty typické pre despoticnú formu vlády. V despotickej forme vlády však žiadna sloboda neexistuje. Je preto na zváženie, či trest smrti je nevyhnutným prostriedkom na udržanie bezpečnosti v štáte. Vyvstáva však otázka náhrady trestu smrti a skutočnosť, či je doživotný trest bez možnosti prepustenia vôbec racionálny. Ak ide pri treste nielen o potrestanie, ale aj o snahu napraviť zločinca, tak potom doživotie nemá racionálny zmysel.

Správnym rozpoznaním zločinu dosiahneme nápravu s oveľa menším vynaložením energie a bude jednoduchšie odbúrať väčšinu ťažkých neprimeraných trestov. Neprimeraný trest totiž vinníka neodradí, skôr ho to nabáda k tomu, aby pokračoval v páchaní trestnej činnosti a svoj trest si zaslúžil. Zločinom treba skôr predchádzať ako sa zameriavať na formy trestov. Takmer vo všetkých štátoch Európy sa tresty zvyšovali alebo znižovali podľa toho, či mal štát bližšie alebo ďalej ku slobode.⁵²

3.5 Druhy zákonov a ich použitie

V dvadsiatej šiestej knihe sa Montesquieu venuje druhom zákonov a ich vzájomnému postaveniu v štáte. Snaží sa na konkrétnych príkladoch vysvetliť, ktorý druh zákona sa má pri riešení problému uplatniť. Podľa Montesquieuho sa ľudia riadia rozličnými druhmi zákonov. Rozdeľuje ich na zákony prirodzeného práva, božského práva, medzinárodného práva, všeobecného politického práva, občianskeho práva a práva rodinného.

Svoj výklad začal porovnaním božích zákonov a tzv. ľudských zákonov, ktoré sú vytvárané vôľou človeka. Tieto dva druhy zákonov sa líšia hlavne ich pôvodom, cieľom a povahou. Pre ľudské zákony je charakteristické, že sa menia podľa toho ako sa mení spoločnosť. Naproti tomu božské zákony sú nemenné od ich počiatku. „*Ľudské zákony*

⁵² VANTUCH, A. Ch.-L. *Montesquieu - zápas o dielo*. Bratislava : NAKLADATELSTVO PRAVDA, 1977, s. 212

rozhodujú o tom, čo je dobré; náboženské o tom čo je najlepšie.“⁵³ Nie je jasné, či Montesquieu tým chcel povedať, že božie zákony sú lepšie ako tie, ktoré vytvára sám človek. Domnievame sa však, že chcel len poukázať na to, že zákony, ktoré sa vytvárajú z vôle človeka by mali prihliadať a byť inšpirované zákonmi božími. Tie sú predsa len v platnosti dlhší čas a u ľudí mali často vyššiu váhu. Netreba však zabúdať na to, že v každej krajine sa stretávajú popri sebe viaceré náboženstvá ktorých zákony nemusia byť v súlade a môžu si protirečiť. Preto je úlohou zákonodarcu pomocou vlastných zákonov tieto nezhody riešiť.

Ale čo ak nastane situácia, že si náboženské zákony protirečia s občianskymi? Ide napríklad o situáciu rozluky manželstva, kedy náboženstvo pokladá inštitút manželstva za nerozlučiteľný zväzok, ale zákony občianskeho práva naopak pripúšťa rozvod. Podľa Montesquieho všetko čo sa týka charakteru manželstva, forma a spôsoby uzatvárania a rušenia manželstva je v plnej kompetencii náboženských zákonov. Preto, ak by sa predsa len niekto rozhodol svoje manželstvo rozviesť, čo by bolo proti náboženským normám, dopustí sa tým porušenia záväzku, z čoho budú plynúť sankcie. Pri porušení náboženských noriem je sankciou strata výhod, ktoré náboženská spoločnosť ponúka alebo vylúčenie z cirkvi.

V ďalšej časti porovnáva zásady politického práva a občianskeho práva. Tak ako sa ľudia vzdali prirodzenej nezávislosti, aby žili pod vládou politického práva, vzdali sa aj spoločenstva majetku, aby mohli žiť pod vládou občianskeho práva. Politické práva im dali slobodu, občianske práva prispeli k vzniku vlastníctva. Rovnako aj tu môže však nastať rozpor, hlavne v oblasti vlastníckeho práva. Ak má štát záujem získať majetok od jednotlivca nikdy nemôže postupovať podľa politických práv. Nie je preto akceptovateľné, ak pod zámienkou verejného blaha štát získa majetok od jednotlivca bez akejkoľvek náhrady. Treba vždy postupovať tak, aby sa jednotlivcovi poskytla náhrada za jeho majetok, ktorého sa musel vzdať pre verejné blaho.

V tejto časti sa stretávame aj s medzinárodným právom ktorému sa Montesquieu doposiaľ nevenoval. Prirovnáva ho k občianskemu právu, kde sú národy občanmi. Sloboda v štáte znamená hlavne to, že občan nenúti robiť to, čo nenariaďuje zákon. V takej situácii sa človek ocitá preto, lebo sa riadi občianskym zákonom, z čoho vyplýva, že ak sa človek riadi občianskym právom je slobodný. Ale čo v prípade kráľov, ktorý sa medzi

⁵³ MONTESQUIEU, CH. *Duch zákonov*. Bratislava : TATRAN, 1989, s. 407

sebou neriadia predpismi občianskeho práva? Montesquieu tvrdí, že nie sú slobodní. Vládnú pomocou moci, ktorou môžu donucovať alebo byť aj donucovaný. Zmluvy, ktoré uzavreli z donútenia majú rovnaké právne účinky ako tie, ktoré by uzavreli dobrovoľne. Občan má v tomto výhodu, zmluvy ktoré uzavrie pod nátlakom nie sú platné.⁵⁴

3.6 Tvorba zákonov

Montesquieu sa spôsobu vytvárania zákonov venuje v dvadsiatej deviatej knihe. Najprínosnejšou kapitolou tejto knihy je podľa nás až šestnásta kapitola. V nej sa venuje povahe zákonov, aké majú byť, aby sa čo najľahšie uplatňovali. Bezpochyby je táto kapitola prínosná aj pre tvorbu zákonov v dnešných podmienkach.

V prvom rade by sa mali zákonodarcovia snažiť, aby zákony, ktoré tvoria boli stručné. Ako príklad uvádza Montesquieu zákony dvanástich tabúl, ktoré vedeli všetci naspamäť. Ak sú zákony príliš dlhé, strácajú v nich občania prehľad. Ďalej musí byť zákon jednoduchý. Drvivá väčšina zákonov smeruje voči obyčajným občanom s priemerným chápaním, ktorí nemajú v sebe umenie logiky.

Azda najpodstatnejšou podmienkou je, aby zákon obsahoval slová, ktoré vyvolajú u všetkých ľudí rovnaké predstavy. Jazyk zákona by mal dodržať sémantickú jednotnosť. To znamená, že jazyk zákona by mal ostať nadčasový a jasný, aby nedošlo k zmene významu zákona po istom čase. Vyjadrenie zákona nemá viesť k dvojzmyselnosti.

3.7 Inštitucionálny systém vo Francúzsku

Montesquieu v šiestej kapitole jedenástej knihy načrtol pod vplyvom Anglickej ústavy obraz svojej ústavy, ktorú považoval za ideálnu pre Francúzsko. Lenže tento názor si protirečí s jeho myšlienkami v predošlej kapitole. V nej tvrdí, že anglická ústava je veľmi špecifická a nemala by byť považovaná ako vzor pre ostatné krajiny. Anglická ústava je veľkolepé dielo svojho druhu, nie univerzálny model. Okrem toho sme v predchádzajúcej časti spomínali, že zákony by mali vychádzať z ducha národa. Z toho vyplýva, že by uplatnenie ústavy nemalo žiaden význam, keďže Francúzi sú v mnohých

⁵⁴ MONTESQUIEU, CH. *Duch zákonov*. Bratislava : TATRAN, 1989, s. 419

ohľadoch odlišný od Angličanov. Rovnako sú aj štátne zriadenia týchto dvoch krajín odlišné.

V monarchistickom Francúzsku popri kráľovi ako vládcovi existovali súdne dvory, ktoré boli označované aj ako parlamenty. Zaisťovali umiernenosť vlády, veď aj jeho samotná koncepcia rátala s rozdelením moci medzi tri samostatné zložky. Ak by tomu tak nebolo, je dôležité, aby aspoň moc súdna nebola v právomoci panovníka.

*„V despotických státech môže vladať soudit sam. Nemůže však soudit v monarchiích: ústava by byla zničena, zprostředkující moci by zanikly; přestaly by existovat všechny soudní formality; strach by se zmocnil všech a všichni by zbledli; nebylo by už důvěry, cti, lásky, bezpečnosti, nebylo by už monarchie.“*⁵⁵

Montesquieu sa domnieva, že ak by neexistoval vo francúzsku parlament, monarchia by sa ľahko zmeniť na despotizmus. V 18. storočí existovalo na území Francúzska trinásť parlamentov, ktoré svojimi právomocami pokrývali celú krajinu. Fungovali ako odvolacie súdy, zastupovali v regiónoch kráľovu moc. Najväčšou právomocou týchto parlamentov bolo však právo podať námietku (*la remontrance*). Námietky sa podávali, keď parlament nesúhlasil s ustanoveniami kráľa. Počas vlády Ľudovíta XIV. bolo toto právo parlamentu zrušené, po jeho smrti ho však regent Filip Orleánsky obnovil. Ak parlament využil svoje právo námietky, zákony nemohli vstúpiť do platnosti. Toto právo však nebolo absolútne a platilo len do momentu, kým ich kráľovský list nezaviazal k registrácii ustanovení.

3.8 Súdny systém vo Francúzsku

Pred vypuknutím Francúzskej revolúcie sa súdny systém zakladal na súdnom súboji. Išlo o súboj žalobcu a žalovaného. Ak sa na strane žalobcu vyskytlo viacero osôb, museli sa dohodnúť, aby sa spor riešil prostredníctvom jedného. Súdni úradníci len dohliadali na priebeh súboja. Ak by sa jedna zo strán vyslovila za zmier, musel ho odobriť lenný pán. V prípade, ak sa konal súboj o bezvýznamnej občianskej záležitosti, lenný pán sa snažil donútiť sporné strany, aby sa boja vzdali.

Ak bol spáchaný čin na verejnosti, napríklad ak zavraždili človeka na verejnom podujatí, sudca nenariaďoval súboj. Vec vyriešil bez výpovede svedkov, bez vyhodnotenia

⁵⁵ DOHNÁLKOVÁ, H. *Montesquieu a najkrásnejšia monarchie*. Praha : FILOSOFIA, 2006, s. 125

dôkazov a rozsudok vyhlásil na verejnosti.⁵⁶ Tak isto bez súboja súd riešil veci, ktoré spadali výlučne do jeho kompetencií. Šlo hlavne o spory, v ktorých jednou zo strán bola žena. Spor sa neriešil súbojom ani vtedy, ak bol žalobca alebo žalovaný mladší ako pätnásť rokov.

V prípade, ak sa jedna zo strán dozvedela, že voči jeho osobe pôjde podať falošnú výpoveď svedok druhej strany mal právo jeho argumenty vyvrátiť a oznámiť sudcovi, že svedok je falošný a snaží sa ovplyvniť konanie. Ak by takýto svedok ďalej pokračoval v konaní, dotknutá strana podať výzvu k súboju. Na základe výsledku súboja by sa určilo, či sa bude v konaní pokračovať alebo súd prestane vo veci ďalej konať. Prehra svedka, by bola dôkazom, že bol naozaj falošný.

Rozsudok po ukončení súboja bol definitívny, znamenal ukončenie sporu a nezlučoval s ďalším súdením. Takže odvolanie, aké bolo napríklad v rímskych a cirkevných zákonoch bolo vo Francúzsku neznáme. V prípade, ak by sa strana odvolala voči pánovmu rozsudku, znamenalo by to, že jeho rozsudok bol vynesení nespravodlivo. Lenže, ak poddaný spochybnil rozsudok pána, dopustil sa tým zločinu porušenia lénnej vernosti. Mnohých preto táto skutočnosť odrádzala a radšej sa zmierili s rozsudkom pána ako sa dopustiť ďalšieho porušenia zákona. Rovnako to platilo aj pri rozsudkoch vynesení na kráľovskom súde. Možnosť odvolania tu nebola prípustná. Dôvodom bolo, že kráľ nemal seberovného človeka, ktorý by sa proti nemu mohol odvolať. Pri vynesení rozsudku museli byť všetci sudcovia zúčastnení na konaní prítomní. V prípade, ak vec rozhodovalo viacero sudcov s rozsudkom musela súhlasiť väčšina.

Aj keď sme spomínali, že odvolanie nebolo možné, predsa len v niektorých prípadoch áno. Jedným z nich je nečinnosť súdov. Podávalo sa v tých prípadoch, keď na súde pána odkladali, alebo odmietali vykonať sporným stranám spravodlivosť. Niekedy bolo dokonca možné podať odvolanie aj voči nespravodlivému rozsudku. Išlo hlavne o prípady, keď pán vyniesol rozsudok aj napriek nečinnosti súdnych orgánov.

V roku 1806 bol vydaný *zákon o občianskom súdnom konaní* (Code de procédure civile). Súdny proces sa zakladal na zásade verejnosti a ústnosti. Vo väčšine prípadov konania musel byť povinne zúčastnený aj advokát, čo však iba zvyšovalo trovy konania a spolu so zdĺhavosťou procesu to spôsobovalo, že nemajetní občania mali obmedzené možnosti domáhať sa súdnej ochrany. V prvej inštancii rozhodoval zmierovací sudca ako najnižší súdny orgán alebo občiansky tribunál. Zmierovací sudca prejednával a rozhodoval

⁵⁶ MONTESQUIEU, CH. *Duch zákonov*. Bratislava : TATRAN, 1989, s. 447

v menej závažných občianskoprávných a trestnoprávných veciach a tribunál bol príslušný pre občianskoprávne záležitosti závažnejšieho charakteru. Odvolacím súdnym orgánom bol apelačný súd (cour d'appel), pričom do územného obvodu jedného apelačného súdu patrilo niekoľko departementov ako jednotiek štátnej správy. V najvyššej inštancii rozhodoval kasačný súd (cour de cassation) miestne príslušný pre celú krajinu, ktorý skúmal jednotlivé prípady len z hľadiska porušenia zákona. Ak prišiel k záveru, že zákon bol porušený, nevyniesol nové rozhodnutie, iba zrušil rozhodnutie nižšieho súdu a vrátil mu vec na nové konanie.

3.9 Vplyv teórie del'by moci

Hneď po tom ako na konci 18. storočia vyšlo Montesquieuovo dielo *Duch zákonov*, sa del'ba moci stala alfou a omegou politickej slobody. Dielo nadchýnalo hlavne aristokratických liberálov, ktorí v odsunutí šľachty z verejnej správy videli šancu na znovuzískanie ich moci.

Teória del'by moci mala veľký vplyv pri konštituovaní americkej ústavy. V diele autorov Hamiltona, Jaya a Madisona *Federalista*, ktoré sa stalo komentárom k americkej ústave je plno citátov z diela Montesquieua. Z diela čerpali presné pojmy a formulácie, ktoré boli pre Američanov veľmi jasné a zrozumiteľné.⁵⁷

Rovnako aj francúzska ústava čerpala z tohto majestátneho diela. Jeho ostrá kritika despotizmu si našla priazeň u revolucionárov. Del'ba moci mala akúsi magickú moc. Ústavodarné zhromaždenie ju pripisovalo k Svätej Trojici. V 16. článku *Deklarácie práv človeka a občana* z roku 1789 sa uvádza, že spoločnosť, v ktorej neexistuje del'ba moci, nemá vlastne ústavu.⁵⁸ Deklarácia priznala zákonu väčší význam, ako mali zákony v období pred vypuknutím revolúcie. Zákon sa stal totiž výrazom všeobecnej vôle spoločnosti a začal sa považovať za stelesnenie dobra v práve.

V 20. storočí sa objavuje iná interpretácia Montesquieuovej konštitučnej doktríny. Francúzski odborníci na vedu a právo Esmain a Carré de Malberg tvrdili, že del'ba moci je princípom usporiadania mocenského aparátu, ktorý spočíva v absolútnej oddelenosti, nezávislosti a samostatnosti moci, kde sa musí uplatňovať systém bŕzd a protiváh. Nepostačuje moc len nestotožňovať, treba vytvoriť taký aparát, ktorý funkčne aj

⁵⁷ KRŠKOVÁ, A. *Dejiny politickej a právnej filozofie*. Bratislava : IURA EDITION, 2011, s. 412

⁵⁸ KRŠKOVÁ, A. *Štát a právo v európskom myslení*. Bratislava : IURA EDITON prvé vydanie, 2002, s. 289

organizačne všetky zložky oddelí. Tri zložky moci nesmú mať žiaden spoločný element. Je preto vylúčené, aby jedna osoba zastávala dve funkcie naraz.

Aby tento princíp dokázal fungovať v praxi, je nutné vytvoriť pravidlá. Prvým z nich je vzájomná neodvolateľnosť z funkcie. Vymenúvanie a odvolávanie ministrov je len v kompetencií monarchu. Ministri nie sú nijak zodpovední snemovni parlamentu. Vláda zase nemá v kompetencii odvolávať ministrov či rozpustiť parlament. Rovnako nemá právo ani odvolávať sudcov. Druhým pravidlom je oddeliteľnosť orgánov. V skratke to znamená, že žiaden orgán nemá právo ani právomoc zasahovať do kompetencií iného orgánu.

ZÁVER

Na záver by sme chceli využiť priestor a zhodnotiť výsledky, ktoré sa nám podarili dosiahnuť pri písaní diplomovej práce. Záverečnú prácu sme vypracovali na základe získaných informácií z literatúry, ktoré nám pomohli pri interpretácii názorov a myšlienok jedného z najväčších osvietencov Ch. L. de Montesquieu.

V prvej kapitole sme sa zamerali na život, štúdium a cestovanie Montesquieuho po Európe. Vyzdvihli sme hlavne jeho štúdium v Juilly, ktoré malo najväčší vplyv na formovanie jeho osobnosti, myšlienok a názorov. Jeho právnické vzdelanie ho predurčovalo začať kariéru politika, no on sa radšej rozhodol pre cestovanie a hľadanie inšpirácie pre jeho tvorbu. Pri návštevách Talianska, Uhorka, Španielska si všímal právny systém a formu vlády v týchto krajinách. No najväčší dojem na ňom zanechalo Anglicko a jeho štátne zriadenie, z ktorého vychádzal pri svojej koncepcii dokonalej formy vlády.

Druhú kapitolu sme venovali dielam *Perzské listy* a *O veľkosti a úpadku Rimanov*. Pri ich rozbere sme sa stretávali s mnohými nadčasovými myšlienkami, ktoré už v 18. storočí Montesquieu prostredníctvom týchto diel hlásal. Pri *Perzských listoch* nás najviac zaujala forma akou dokázal Montesquieu poukázať na nedostatky Francúzskeho štátu bez toho, aby používal výrazy, ktoré by hanili monarchiu. Najväčším problémom bolo vybrať z diela jeho názory na štát a právo. No najviac nás zaujali jeho názory na súdnictvo v monarchii a postavenie verejného práva v štáte. Dielo *O veľkosti a úpadku Rimanov* sa môže zdať ako historický výklad obdobia Rímskej ríše, no nie je tomu tak. Výklad smeroval k vysvetleniu a analýze príčin rozpadu Rímskej republiky. Nevynechali sme pri tom zmluvné právo a vplyv náboženstva na štátne zriadenie.

Záverečná kapitola *O duchu zákonov* je najväčším zdrojom názorov a myšlienok na štát a právo. Montesquieu sa v celom diele venuje zákonom, vysvetľuje čo je to duch zákonov a prečo ho treba pri ich vytváraní dodržiavať. Rovnako sa v tejto kapitole dostávame k formám vlády, ktoré Montesquieu rozdelil na tri druhy. Republiku, monarchiu a despotický štát. Podáva ucelený výklad o zákonoch, ktoré sa vzťahujú k jednotlivým typom vlád. V diele je spomenutých aj mnoho sociologických aspektov ovplyvňujúcich povahu vlády a tvorbu zákonov, ktoré však neobsahovali jeho názory na štát a právo. Obsahom tejto kapitoly je aj Anglické štátne zriadenie a hlavne jeho ústava, ktorá sa stala vzorom pre mnohé ďalšie novovzniknuté štáty. Preto v závere tejto práce sa venujeme

vplyvu Montesquieuho myšlienok, ktoré sa stali základom pre mnohé ústavy štátov, ktoré vznikali po jeho smrti.

Keď však uvážime, v akej dobe a v akých podmienkach Montesquieu žil, musíme priznať, že bol mysliteľom pokrokovým. Jeho knihy mali veľký úspech a v nemalej miere prispeli k formovaniu novej triedy a hrali veľkú úlohu v pripravovanej francúzskej buržoáznej revolúcii. Jeho úvahy o rozdelení moci na zákonodarnú, súdnu a výkonnú mali vplyv na revolučnú ústavu.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

A) Knižné publikácie a monografie:

BRÖSTL, A. *Frontisterion*. Bratislava : KALLIGRAM, 2009. 328 s. ISBN 978-80-8101-179-5

BRÖSTL, A. *Dejiny politického a právneho myslenia*. Bratislava : IURA EDITION, 1999. 315 s. ISBN 80-88715-39-3

BYRON, G.G. *Tahy*. Praha: Pavel Mervart, 2011. 206 s. ISBN 9788087378571

DOHNÁLKOVÁ, H. *Montesquieu a najkrásnejší monarchie*. Praha : Filozofia, 2006. 164 s. ISBN 80-7007-235-0

GORDON, S. *Montesquieu: The French Philosopher Who Shaped Modern Government*. New York : Rosen Pub Group, 2005. 112 s. ISBN 978-1404204218

HALADA, J. *Osvícenství - věk rozumu*. Praha : SPN, 1984. 342 s.

CHOVANCOVÁ, J. *Antológia z politickej a právnej filozofie*. Bratislava : Vysoká škola práva, 2007. 297 s. ISBN 978-80-88931-81-2

CHOVANCOVÁ, J. - VALENT T. *Filozofia pre právnikov (filozoficko - právne aspekty)*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2012. 357s. ISBN 978-80-7160-337-5

JÚDA, V. : *Teória práva*. Banská Bystrica : Právnická fakulta UMB, 2011. 160 s. ISBN 978-80-557-0158-5

KRSKOVÁ A. *Dejiny politickej a právnej filozofie*. Bratislava : IURA EDITION, 2011. 600 s. ISBN 978-80-8078-385-3

KRSKOVÁ A. *Štát a právo v európskom myslení*. Bratislava : IURA EDITION, 2002. 496 s. ISBN 80-89047-52-1

MONTESQUIEU, CH.-L. *Duch zákonov*. Bratislava : TATRAN, 1989. 549 s. ISBN 80-222-0096-4

MONTESQUIEU, CH.-L. *O veľkosti a úpadku Rimanov*. Bratislava : VYDAVATEĽSTVO SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV, 2008. 172 s. ISBN 978-80-8061-311-2

MONTESQUIEU, CH.-L. *Perzské listy*. Bratislava : VYDAVATEĽSTVO SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV, s.r.o., 2010. 248 s. ISBN 978-80-8061-374-1

MRÁZ, S. a kol. *Medzinárodné právo verejné*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2003. 379 s.

ONDRIA, P. *O práve, štáte a moci*. Bratislava : Central European Education Institute , 2011. 222 s. ISBN 978-80-89581-01-6

RÁDL, E. *Dějiny filosofie I*. Praha : Votobia, 1998. 489 s. ISBN 80-7220-063-1

ŠEJVL, M. *Idea právního státu v dějinách filozofie*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2014. 255 s. ISBN 978-80-7380-519-7

ŠMIHULA, D. *Teória štátu a práva*. Bratislava : Epos, 2010. 397 s. ISBN 978-80-8057-854-1

VALENT, T. *Antológia z diel filozofov pre právnikov I*. Bratislava : Univerzita Komenského, 1991. 196s. ISBN 80-233-0491-3

VALENT, T. *Antológia z diel filozofov pre právnikov II*. Bratislava : Univerzita Komenského, 1991. 194s. ISBN 80-223-0391-7

VANTÚCH, A. Ch.-L. Montesquieu, zápas o dielo. Bratislava : PRAVDA, 1977. 253 s. ISBN 75-118-77

B) Články v periodikách:

BUDAJ, I. Moc je najmä zodpovednosť. In *Historická revue*. Roč. 5, 1944, č. 9, s. 26-27.

BURAJ, I. Montesquieu na Slovensku. In *Historická revue*. Roč. 5, 1944, č. 10, s. 30.

FELBER, S. Charles Montesquieu. In *Filozofický časopis Slovenskej akadémie vied*. Roč. 10, 1955, č. 21, s. 167-172.

JEMELKA, P. K pojetí dobra v osvícenství (CH. DE MONTESQUIEU). In *Filozofia*. Roč. 48, 1993, č. 10, s. 618-625.

MIHALKOVIČ, B. Charles de Secondat Montesquieu: O veľkosti a úpadku Rimanov. In *Revue svetovej literatúry*. Roč. XLV, 2009, č. 2, s. 143-144. ISSN 0231-6269

MIHALKOVIČ, B. Charles de Secondat Montesquieu: Perzké listy. In *Revue svetovej literatúri*. Roč. XLVI, 2010, č. 2, s. 163-165. ISSN 0231-6269

VÁROSSOVÁ, E. Slovenská monografia k Ch. L. Montesquienovi. In *Filozofia*. Roč. 35, 1980, č. 5, s. 566-568.

C) Právne predpisy:

Zákon č. 300/2005 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

D) Internetové zdroje:

<http://www.pluska.sk>

<http://www.valka.cz>